

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ

Кафедра історії та мовознавства

**ІСТОРІЯ УКРАЇНИ
ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ**

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Частина 2

Харків – 2017

Плани семінарських занять розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри історії та мовознавства 22 березня 2017 р., протокол № 9.

Видання підготовлено відповідно до робочої програми курсу, є складовою частиною навчально-методичного комплексу інтегрованої дисципліни «Історія України та української культури».

Наведені методичні рекомендації з організації самостійної роботи студентів, теми і плани семінарських занять, запитання для дискусії, самоконтролю і тестування, завдання для індивідуального та колективного виконання, зміст ключових понять, персоналії, перелік найважливіших подій, список рекомендованої літератури.

Призначені для студентів I курсу всіх спеціальностей денної форми навчання.

Укладачі:

доценти Л. М. Близнюк,
К. Е. Колесник,
О. В. Кравченко,
І. А. Сніжко,
М. Є. Целуйко,
старш. викладачі Г. Ф. Арбузов,
К. А. Єремєєва

Рецензент

проф. В. М. Петрушов

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Частина 2

Відповідальний за випуск Близнюк Л. М.

Редактор Ібрагімова Н. В.

Підписано до друку 31.03.17 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 3,0. Тираж 50. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейєрбаха, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

МОДУЛЬ 2. УКРАЇНА В ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

ТЕМА 5. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ СТАНОВИЩЕ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У СКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРО-УГОРСЬКОЇ ІМПЕРІЙ. УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ КІНЦЯ ХVІІІ - ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Семінарське заняття

УКРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЕ ВІДРОДЖЕННЯ КІНЦЯ ХVІІІ-ПОЧАТКУ ХХ СТ.

План

1 Українське національно-культурне життя в першій половині ХІХ ст.

2 Кирило-Мефодіївське товариство і Головна Руська Рада як перші політичні організації.

3 Український національний рух у Наддніпрянщині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

4 Особливості розвитку українського національного руху в Галичині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

5 Українська культура другої половини ХІХ – початку ХХ ст. Поява модерністської течії.

Запитання для дискусії

1 Які події ХІХ ст. свідчили про початок процесу національного відродження України?

2 Чи можна вважати Т. Шевченка засновником сучасної культури українського народу?

Запитання для самоконтролю і тестування

1 Як планували вирішити національне українське питання в Російській імперії діячі таємних військових організацій?

2 Коли були засновані університети в Києві та Харкові? З'ясуйте їх роль у розвитку освіти і науки в Україні.

3 Коли починається формування української літературної мови? З творами яких авторів пов'язують цей процес?

4 Чому та як у програмі Кирило-Мефодіївського братства ідея незалежної України поєднувалася з ідеєю слов'янського федеративного об'єднання?

5 Як революція 1848-1849 рр. в Австро-Угорщині вплинула на розвиток національного руху українців?

6 Коли і з якою метою була створена Головна Руська Рада – перша українська політична організація в Галичині?

7 Якими були особливості мовної та культурної політики австрійського уряду на західноукраїнських землях?

8 Якою була «культурна політика» царського уряду в Україні на рубежі ХІХ – ХХ ст.?

9 У чому полягала суть Валуєвського циркуляру та Емського указу?

10 У чому проявилася політизація національного руху в Україні наприкінці ХІХ ст.?

11 Яку роль в українському національному відродженні відігравали Громади та Просвіта?

12 У чому полягає значення суспільно-політичної діяльності М.П. Драгоманова для українського національного відродження?

13 З'ясуйте зміст поняття «класицизм». Назвіть його прояви в українському мистецтві та літературі.

14 Розкрийте роль родини Тобілевичів у виникненні українського професійного театру.

15 Охарактеризуйте роль М. С. Грушевського в національно-культурному відродженні в Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

16 Проаналізуйте витоки українського професійного театру. Перші стаціонарні українські театри.

17 Охарактеризуйте основні стилі та напрями розвитку українського мистецтва на початку ХХ ст.

18 У чому проявились особливості розвитку українського модерну в літературі та архітектурі на початку ХХ ст.?

19 Охарактеризуйте внесок М. Леонтовича, К. Стеценка, О. Кошиця в розвиток національної музики.

Завдання для індивідуального та колективного виконання

➤ *Виконайте завдання:*

1 Дайте характеристику основних етапів національного відродження в українських землях наприкінці XVIII – XIX ст.

2 Охарактеризуйте заходи російських та австро-угорських властей для придушення українського національного руху на підвладних їм територіях.

3 З'ясуйте просвітницьку та культурно-популяризаторську діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

4 Визначте роль «Просвіти» в культурно-освітньому русі України.

5 Назвіть найвідоміших українських дослідників, що працювали в другій половині XIX – на початку XX ст. у сфері історії, етнографії, фольклористики, мовознавства. У чому полягав їх науковий здобуток?

6 Назвіть письменників, які започаткували революційно-демократичний і соціально-побутовий жанри в українській літературі. Дайте коротку характеристику їх творчості.

7 З творчістю яких українських письменників пов'язано становлення українського театру?

8 Охарактеризуйте стилістичні особливості архітектури в Україні у другій половині XIX ст.

9 Палацово-паркові ансамблі, створені в Україні у XIX ст.

➤ *Підготуйте повідомлення:*

1 «Енеїда» та її значення у формуванні української літературної мови.

2 Діяльність організацій декабристів в Україні.

3 Розвиток освіти в Україні наприкінці XVIII – на початку XIX ст.

4 В.Н. Каразін – український вчений, винахідник, засновник Харківського університету, популяризатор наукових знань.

5 Кирило-Мефодіївське братство та участь у ньому Т. Шевченка.

6 Громадсько-культурне об'єднання «Руська трійця».

7 Створення та діяльність наукового товариства ім. Тараса Шевченка.

8 Які споруди в класичному стилі були зведені у Харкові в ХІХ ст.? Назвіть імена відомих харківських архітекторів того часу.

9 Визначте головну тенденцію розвитку образотворчого мистецтва другої половини ХІХ ст. Хто з відомих українських художників були учасниками «Товариства пересувних художніх виставок»?

10 Суспільно-політичні рухи в українських землях у другій половині ХІХ ст.

11 У другій половині стильова єдність класицизму руйнується. Які стилі приходять йому на зміну? Назвіть споруди, зведені в кожному з них.

12 М. Лисенко – фундатор українського професійного музичного мистецтва.

13 Виникнення перших музеїв в Україні.

14 Твори українських художників ХІХ ст. в експозиціях харківських музеїв.

15 М. Бенардос – український винахідник, творець дугового електрозварювання.

16 Наукова та винахідницька діяльність І. Пулюя.

17 Історія створення перших залізниць в Україні.

18 Історія створення Курсько-Харківсько-Азовської залізниці.

➤ **Підготуйте презентації:**

1 Творчість Т. Шевченка – художника.

2 Українська архітектура другої половини ХІХ ст.

3 І. Франко – видатний діяч української культури.

4 «Театр корифеїв».

5 Пам'ятки архітектури українського модерну.

6 Харків у другій половині ХІХ ст.

Ключові поняття

Абсолютизм (абсолютна монархія) – форма державного правління, за якої монарху належить необмежена верховна влада.

Валуєвський циркуляр – циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва 1863 р., у якому заявлено, що української мови не було, нема і не може бути. Заборонено видавати шкільну і релігійну літературу українською мовою.

«Весна народів» – революції в Австрії, Франції, Італії та Німеччині 1848-1849 рр.

Головна Руська Рада – перша українська політична організація в Галичині. Створена у Львові під час революції в Австрійській імперії для оборони прав українського населення. Видавала першу в Галичині українську газету «Зоря Галицька». Діяла з травня 1848 р. по червень 1851 р.

Громади – напівлегальні непартійні об'єднання української інтелігенції другої половини ХІХ ст.

Декабристи – представники опозиційного російського дворянства, які боролися за повалення самодержавства, скасування кріпацтва та демократизацію Росії в першій чверті ХІХ ст.

Емський указ – указ російського імператора Олександра ІІ 1876 р., який заборонив друкувати книги українською, ставити українські театральні вистави, викладати і перекладати українською, ввозити українську літературу, писати ноти до українських пісень.

Кирило-Мефодіївське братство – українська таємна політична організація 1846-1847 рр. Ідеї братства: скасування кріпацтва, повалення самодержавства, реалізація демократичних прав і свобод, національне визволення українського народу, створення федерації вільних демократичних слов'янських держав зі столицею в Києві.

«Книга буття українського народу» – програмний документ Кирило-Мефодіївського братства, автором якого був М. Костомаров.

Масонство – релігійно-етичний рух, прибічники якого закликали до морального самовдосконалення й об'єднання людей за принципами Свободи, Рівності, Братерства. Відігравали помітну роль у революційних і національно-визвольних рухах.

Москвофіли – представники суспільно-політичного руху Західної України, які орієнтувалися на Російську імперію і ставили собі за мету об'єднати Західноукраїнські землі з Наддніпрянською Україною під владою Росії.

Народовці (українофіли) – національна українська течія на Західній Україні, що зародилася в 60-х рр. ХІХ ст., представники якої доводили самостійність українського народу, культури, мови. Виступали за єдність українських земель.

Національне відродження – пробудження національної самосвідомості народів, які не мали власної державності; фактично – процес становлення нації.

«Основа» – перший український щомісячний журнал, який видавався у м. Санкт-Петербурзі громадою в 1861-1862 рр.

«Просвіта» – українське культурно-освітнє товариство Галичини, засноване народовцями в 1868 р.

«Руська бесіда» – українське культурно-освітнє товариство Буковини, засноване в 1869 р.

«Руська трійця» – галицький культурно-просвітницький гурток, який був заснований у 1833 р. М. Шашкевичем, І. Вагилевичем та Я. Головацьким.

Самодержавство – форма абсолютизму в Російській імперії.

Театр корифеїв – перший професійний український театр, заснований в Єлисаветграді М. Кропивницьким у 1882 р.

Товариство українських поступовців (ТУП) – таємна надпартійна українська політична організація Наддніпрянщини, яка була заснована в Києві в 1908 р. Метою ТУП було об'єднати всі українські сили для боротьби за національне відродження. Лідерами ТУП були Є. Чикаленко та М. Грушевський.

Хлопомани – частина українських і польських студентів Київського університету, які вирішили присвятити себе дослідженню української культури. Очолив гурток хлопоманів В. Антонович.

Шовінізм – крайня форма націоналізму, яка полягає у войовничій проповіді винятковості своєї нації щодо інших.

Персоналії

Антонович Володимир – український історик, археолог, професор Київського університету. Лідер хлопоманів. Очолював Київську громаду.

Вагилевич Іван – західноукраїнський поет, фольклорист, громадський діяч XIX ст. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця» в 1833 р.

Головацький Яків – західноукраїнський поет, лінгвіст, історик, греко-католицький священник. Один із засновників культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця».

Грінченко Борис – український письменник, мовознавець, етнограф, історик, громадсько-політичний діяч другої половини XIX – початку XX ст. Укладач тлумачного «Словника української мови». Один із співзасновників «Братства тарасівців» 1891 р.

Гулак-Артемівський Петро – український письменник XIX ст., поет, байкар. Започаткував в українській літературі жанр романтичної балади.

Гулак-Артемівський Семен – український композитор, музикант XIX ст., автор першої української опери «Запорожець за Дунаєм» 1864 р.

Донцов Дмитро – український громадський і політичний діяч XX ст. Засновник ідеології інтегрального націоналізму. У серпні 1914 р. очолив СБУ.

Драгоманов Михайло – український учений і громадсько-політичний діяч XIX ст., один з організаторів «Старої громади» в Києві.

Заболотний Данило – український учений-мікробіолог, епідеміолог другої половини XIX – початку XX ст., засновник Інституту мікробіології та епідеміології в Києві 1928 р.

Каразін Василь – український вчений-хімік першої половини XIX ст. Засновник Харківського університету.

Кармелюк Устим – керівник селянських антифеодальних повстань на Поділлі протягом 1813-1835 рр.

Квітка-Основ'яненко Григорій – український прозаїк, драматург першої половини XIX ст. Засновник художньої прози і жанру соціально-побутової комедії в класичній українській літературі.

Костомаров Микола – видатний український історик XIX ст., викладач Київського університету. Один із засновників Кирило-Мефодіївського братства 1846 р., автор «Книги буття українського народу».

Котляревський Іван – український громадський діяч, письменник, автор «Енеїди», засновник української класичної літератури.

Коцюбинський Михайло – видатний український письменник, громадський діяч другої половини XIX - початку XX ст. Голова чернігівської Просвіти. Один із засновників Братства Тарасівців.

Кропивницький Марко – український драматург, актор театру другої половини XIX – початку XX ст. Фундатор «Театру корифеїв».

Куліш Пантелеймон – український письменник XIX ст., автор роману «Чорна рада», член Кирило-Мефодіївського братства.

Леонтович Микола – український композитор, хоровий диригент, громадський діяч кінця XIX – початку XX ст.

Лисенко Микола – український композитор, диригент, музикант, громадський діяч другої половини XIX – початку XX ст. Автор опер «Наталка-Полтавка», «Тарас Бульба» та ін.

Максимович Михайло – український вчений-енциклопедист, історик XIX ст. Перший ректор Київського університету імені князя Володимира.

Мечников Ілля – учений-мікробіолог другої половини XIX – початку XX ст. У 1886 р. відкрив в Одесі першу в Російській імперії (другу у світі) бактеріологічну станцію.

Міхновський Микола – український політичний і громадський діяч кінця XIX – початку XX ст. Ідеолог державної самостійності України.

Остроградський Михайло – видатний український учений-математик XIX ст.

Українка Леся – українська письменниця та поетеса другої половини XIX – початку XX ст.

Франко Іван – український письменник, поет, громадсько-політичний діяч. Співзасновник і керівник першої української політичної партії РУРП 1890 р.

Чубинський Павло – український етнолог, поет, громадський діяч, автор слів сучасного українського гімну «Ще не вмерла України...».

Шашкевич Маркіян – західноукраїнський поет, науковець, греко-католицький священник. Очолив культурно-просвітницький гурток «Руська трійця». Ініціатор видання альманаху «Русалка Дністровая».

Шевченко Тарас – відомий український поет ХІХ ст., громадсько-політичний діяч, учасник Кирило-Мефодіївського братства.

Шептицький Андрій – митрополит Української греко-католицької церкви з 1901 р., громадсько-політичний діяч.

Яворницький Дмитро – український історик другої половини ХІХ - першої половини ХХ ст., дослідник історії українського козацтва.

Найважливіші події

1770 – 80-ті рр. – реформи Марії-Терезії та Йосифа II в Австрійській імперії.

1784 р. – заснування Львівського університету.

1798 р. – перше видання «Енеїди» І. Котляревського.

1805 р. – відкриття першого в Наддніпрянській Україні Харківського університету.

1813 – 1835 рр. – антифеодальна селянська боротьба під проводом У. Кармелюка.

1821 р. – заснування декабристських організацій: Північне товариство та Південне товариство.

1823 р. – заснування Товариства об'єднаних слов'ян.

1825 р., 14 грудня – повстання декабристів у м. Петербурзі.

1830 – 1840-ві рр. – початок промислового перевороту в Росії.

1833 р. – заснування культурно-просвітницького гуртка «Руська трійця».

1834 р. – відкриття Київського університету імені князя Володимира.

1840 р. – перше видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка

1846 – 1847 рр. – діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

1848 – 1849 рр. – революції в Австрії, Франції, Італії та Німеччині, «весна народів».

1848 р., 2 травня – створення Головної Руської Ради - першої української політичної організації Галичини.

1853 – 1856 рр. – Кримська війна між Росією і Туреччиною.

1861 р., 19 лютого – Маніфест про скасування кріпацтва в Росії.

1861 – 1862 рр. – видання в Санкт-Петербурзі журналу «Основа».

1862 – 1882 рр. – спорудження архітектором О. Беретті Володимирського собору в Києві.

1863 р. – Валуєвський циркуляр.

1864 р. – Земська, судова та освітня реформи в Російській імперії.

1865 р. – відкриття в Одесі Новоросійського університету.

1865 р. – відкриття першої залізниці в Наддніпрянській Україні.

1870 р. – реформа міського самоврядування в Російській імперії.

1875 р. – відкриття Чернівецького університету.

1876 р. – Емський указ.

1882 р. – заснування М. Кропивницьким першого українського професійного театру.

1899 р. – заснування у Львові Української національно-демократичної партії (УНДП), створення Української соціал-демократичної партії (УСДП).

1900 р. – заснування першої політичної партії Наддніпрянщини – РУП.

1905 р. – заснування Української соціал-демократичної робітничої партії; створення Української демократично-радикальної партії.

1906 р. – заснування культурно-освітніх товариств «Просвіта».

1906 – 1911 рр. – аграрна реформа в Російській імперії П. Столипіна.

1907 р. – заснування М. Грушевським «Українського наукового товариства».

1908 р. – заснування громадсько-політичної організації Товариства українських поступовців.

1914 р., 1 серпня – 1918 р. 11 листопада – Перша світова війна.

Література [1-3, 5-7, 9-16, 20, 21, 23-30, 32-34, 37, 43-47].

ТЕМА 6. УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНА РЕВОЛЮЦІЯ 1917-1921 РР. І ЇЇ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК СУСПІЛЬСТВА

Семінарське заняття

ДЕРЖАВНИЦЬКІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В 1917–1921 РР.

План

1 Центральна Рада та її боротьба за автономію України. УНР, її устрій і політика. Перша радянсько-українська війна та її наслідки.

2 Держава гетьмана П. Скоропадського.

3 Директорія УНР. Протиборство політичних сил в Україні в 1919–1921 рр.

4 Західноукраїнська Народна Республіка.

5 Результати й уроки українського державотворення 1917–1921 рр.

Запитання для дискусії

1 Чи існувала, на ваш погляд, у реальній ситуації 1918-1920 рр. перспектива збереження української національної державності?

2 Які уроки, важливі для становлення сучасної Української держави, випливають з досвіду подій 1917-1921 рр.?

3 Які чинники обумовили розвиток української культури, особливо в її організаційних аспектах, у революційну добу 1917-1921 рр.?

Запитання для самоконтролю і тестування

1 Визначте передумови і характер української революції 1917-1921 рр.

2 Охарактеризуйте співвідношення політичних сил в Україні після Лютневої революції 1917 р.

3 Як лідери українських соціалістичних партій (УСДРП, УПСР, УПСФ) визначали основні завдання революції та шляхи їх досягнення?

4 Коли і чому була створена Центральна Рада? На основі яких принципів вона була заснована?

5 Визначте зміст чотирьох універсалів Центральної Ради.

6 Дайте характеристику державного устрою УНР часів Центральної Ради.

7 Поясніть причини відсутності в Центральної Ради боєздатної армії.

8 У чому полягала аграрна та національна політика Центральної Ради?

9 Охарактеризуйте зовнішньополітичну діяльність УНР.

10 Де, коли і за яких обставин була вперше проголошена радянська влада в Україні?

11 Чому більшовики не визнали незалежність УНР?

12 Які наслідки для України мав Брестський мирний договір?

13 Назвіть основні положення Конституції УНР 1918 р.

14 Якими причинами був зумовлений гетьманський переворот в Україні?

15 У чому полягали особливості устрою Української Держави гетьмана П. Скоропадського?

16 Визначте основні напрями та результати внутрішньої та зовнішньої політики Української Держави.

17 У чому полягали причини краху режиму гетьмана П. Скоропадського?

18 Які обставини зумовили громадянську війну в Україні? Чим можна пояснити особливу гостроту цієї війни?

19 Які чинники викликали піднесення революційно-визвольного руху на західноукраїнських землях восени 1918 р.?

20 Охарактеризуйте державно-адміністративний устрій ЗУНР.

21 Визначте причини поразки ЗУНР.

22 З якою метою в Україні було запроваджено політику «воєнного комунізму»? Якими методами вона здійснювалась?

23 Проаналізуйте основні засади внутрішньої та зовнішньої політики Директорії. Які обставини зумовили її поразку?

24 Чому об'єднання УНР і ЗУНР 22 січня 1919 р. не виправдало сподівань досягти соборності України (тобто об'єднання її земель в одній державі)?

25 Які внутрішні та зовнішні причини зумовили поразку УНР Директорії?

Завдання для індивідуального та колективного виконання

➤ Виконайте завдання:

1 Визначте етапи політичної еволюції Центральної Ради з березня 1917 р. по квітень 1918 р.

2 Поясніть, які політичні партії відігравали провідну роль у Центральній Раді. Якою мірою їхні програмні засади позначалися в діяльності Ради?

3 Охарактеризуйте особливості соціально-економічного розвитку Росії, які сприяли виникненню більшовизму.

4 Заповніть таблицю «Універсали Центральної Ради».

Універсал	Час прийняття	Основні положення
I		
II		
III		
IV		

5 Визначте причини та наслідки війни між УНР та Радянською Росією наприкінці 1917 – початку 1918 рр.

6 Проаналізуйте досягнення і прорахунки Центральної Ради в боротьбі за українську державність.

7 Порівняйте зміст декларацій гетьманського уряду щодо прав і свобод людини і ступінь їх реального виконання.

8 Порівняйте політику гетьманату П. Скоропадського та Центральної Ради.

9 Охарактеризуйте здобутки і прорахунки уряду ЗУНР у внутрішній і зовнішній політиці.

10 Поясніть причини піднесення селянського повстанського руху в 1918-1920 рр. Як цей рух вплинув на перебіг подій в Україні?

11 Визначте спільні риси та відмінності державного устрою УНР часів Центральної Ради та УНР доби Директорії.

12 Визначте причини поразки Директорії в боротьбі з більшовиками.

13 Заповніть таблицю "Політична влада в Україні в 1917–1921 рр."

Орган політичної влади	Час	Територія, яка контролювалася

14 Проаналізуйте причини поразки та уроки боротьби за досягнення державної незалежності України в 1918–1921 рр.

➤ **Підготуйте повідомлення:**

- 1 Історичний портрет М. С. Грушевського.
- 2 Історичний портрет В. К. Винниченка.
- 3 Історичний портрет С. В. Петлюри.
- 4 Історичний портрет Є. О. Петрушевича.
- 5 Історичний портрет П. П. Скоропадського.
- 6 Історичний портрет Н. І. Махна.
- 7 Розвиток освіти і науки України в 1918–1921 рр.
- 8 Особливості розвитку мистецтва в Україні в 1918–1921 рр.
- 9 Участь залізничників у революційних подіях в Україні в 1918–1921 рр.

➤ **Підготуйте презентації:**

- 1 Харків у революційних подіях 1917–1919 рр.
- 2 Культурно-освітні здобутки Української держави гетьмана П. Скоропадського.
- 3 В. Вернадський – перший президент Української Академії Наук.

Ключові поняття

Автономія – форма самоуправління частини території унітарної, а іноді й федеративної держави, наділена самостійністю у вирішенні питань місцевого значення в межах, установлених центральною владою.

Акт злуки УНР та ЗУНР – проголошення об'єднання двох українських державних утворень – УНР і ЗУНР – у єдину соборну незалежну українську державу, яке відбулося 22 січня 1919 р. у Києві.

Анархізм – суспільно-політична течія, що виступає за негайне знищення державної влади й упровадження добровільних асоціацій осіб і груп. Засобом здійснення своєї мети вважали насилля, навіть терор.

Антанта – військово-політичний союз між Великобританією, Францією та царською Росією, створений у 1904-1907 рр. на протиположному до так званому Троїстому союзу (Німеччина, Австро-Угорщина, Італія) у боротьбі за перерозподіл світу.

Білогвардійці – основні супротивники «червоних» (прихильників більшовиків) у громадянській війні. Прагнули відновлення дореволюційних порядків, «єдиної та неподільної» Росії, категорично заперечували автономію чи, тим більше, незалежність України. На території України білогвардійські війська очолювали генерали А. Денікін (1919 – початок 1920 рр.) і П. Врангель (з 1920 р.).

Більшовизм – політична течія (фракція) у російському соціал-демократичному русі на чолі з В. Ульяновим (Леніним). З жовтня 1917 р. – правляча партія в Росії, яка намагалася негайно здійснити марксистську програму соціалістичних перетворень. На словах визнаючи право України на самовизначення,

виступала проти її відокремлення від Росії. У грудні 1917 р. почала війну проти УНР. 1918 р. утворено КП(б)У як територіальну філію РКП(б).

Брестський мир – мирний договір між Українською Народною Республікою, з одного боку, і Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною і Болгарією – з іншого, підписаний 27 січня 1918 р. Включав поставки до Німеччини та Австро-Угорщини продовольства, промислової сировини. Німецько-австрійська сторона визнавала законність уряду Центральної Ради та УНР, повинна була змусити Радянську Росію вивести свої війська з України.

Варшавський договір – угода між УНР та Польщею, укладена у квітні 1920 р. у Варшаві. За умовами договору польський уряд визнавав незалежність УНР і Директорію УНР на чолі з Головним Отаманом С. Петлюрою як верховну владу в державі. Договір передбачав спільні польсько-українських воєнні дії проти більшовицьких військ, визнавав анексію Польщею Західної України, постачання польській армії продуктів і фуражу.

«Воєнний комунізм» – економічна політика радянського уряду в умовах громадянської війни і господарської руїни 1918–1920 рр. Складовими політики були націоналізація всієї великої, середньої та більшої частини дрібної промисловості, продрозкладка; заборона приватної торгівлі; впровадження карткової системи; загальна трудова повинність; державний контроль за виробництвом і розподілом.

Генеральний секретаріат – виконавчий орган, уряд, сформований Українською Центральною Радою. Діяв у червні 1917 – січні 1918 рр.

Гетьманський переворот – державний переворот, здійснений 29 квітня 1918 р. у Києві прихильниками генерала П. Скоропадського за сприяння німецького командування. Внаслідок перевороту було розігнано Центральну Раду, а Українську Народну Республіку ліквідовано.

Громадянська війна – збройна боротьба за державну владу між політичними силами, соціальними групами однієї країни.

Директорія УНР – тимчасовий найвищий орган державної влади УНР, створений у листопаді 1918 р. для усунення від влади гетьмана П. Скоропадського. Після перемоги над гетьманом – уряд відновленої Української Народної Республіки.

Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) – українська держава зі столицею у Львові, яка функціонувала на території Західної України в листопаді 1918 - липні 1919 рр.

Конституція – основний закон УНР, прийнятий Центральною Радою 29 квітня 1918 р. Проголошувала державну незалежність і територіальну цілісність України, рівність прав громадян, демократичні свободи.

Лютнева революція в Росії – революційні події лютого-березня 1917 р., що завершилися падінням монархії в Російській імперії.

Народний секретаріат – перший український радянський уряд, сформований у Харкові 17 (30) грудня 1917 р. російськими і місцевими більшовиками на протипагу до Української Центральної Ради та Генерального секретаріату УНР.

Рада Народних Комісарів УСРР – найвищий орган виконавчої влади (уряд) Радянської України в 1919–1937 рр.

Рада Народних Міністрів – виконавчий орган влади в УНР з 22 січня до 29 квітня 1918 р. на чолі з В. Голубовичем.

Ризький мирний договір – угода між Польщею та РСФРР й УСРР, укладена в березні 1921 р. після завершення польсько-радянської війни 1920 р. Сторони припиняли воєнні дії, анулювали Варшавський договір 1920 р. Встановлювався новий кордон, за яким західноукраїнські землі та частина колишньої підросійської України (Західні Волинь і Поділля, Підляшшя, Посяння і Холмщина) відходили Польщі. Польща визнала радянську владу як єдину законну в Україні.

Українська Держава – назва держави на чолі з гетьманом П. Скоропадським, що охоплювала територію Центральної, Східної та Південної України від 29 квітня до 14 грудня 1918 р.

Українська Народна Республіка (УНР) – українська держава зі столицею в Києві, яка контролювала території Центральної, Східної та Південної України. З листопада 1917 р. до квітня 1918 р. очолювалася Центральною Радою УНР, а в грудні 1918 р. листопаді 1920 р. – Директорією УНР.

Українська Національна Рада – вищий законодавчий орган Західноукраїнської Народної Республіки, створена 18 жовтня 1918 р. у Львові.

Українська Центральна Рада (УЦР) – заснована в Києві громадсько-політична організація, яка під впливом революційних подій в Україні перетворилась у лідера національно-визвольного руху. З листопада 1917 р. (після проголошення III Універсалу та Української Народної Республіки) виконувала роль вищого законодавчого органу України. Існувала до 29 квітня 1918 р.

Українсько-польська війна (1918 – 1919) – збройний конфлікт між Західноукраїнською Народною Республікою та Польською державою.

Універсали Центральної Ради – акти законодавчого характеру, що визначали зміни державно-правового статусу українських земель колишньої Російської імперії. Українська Центральна Рада видала чотири Універсали.

Федерація – союзна держава, до складу якої входять державні утворення – суб'єкти федерації.

Центральний Виконавчий комітет рад України (ЦВК) – найвищий законодавчий, розпорядчий, виконавчий і контролюючий орган державної влади, вперше обраний 1-м Всеукраїнським з'їздом рад робітничих і солдатських депутатів України в Харкові в грудні 1917 р.

Персоналії

Вернадський Володимир – геолог, геохімік, засновник вітчизняної школи геохіміків, основоположник учення про біосферу та ноосферу. У 1917–1921 рр. взяв активну участь у створенні Української Академії наук, був її першим президентом (1918–1921 рр.).

Винниченко Володимир (1880 – 1951) – політичний і громадський діяч, письменник. Один із керівників української національної революції, лідер УСДРП, член і заступник голови Центральної Ради, перший голова Генерального Секретаріату, генеральний секретар внутрішніх справ. Був автором усіх головних законодавчих актів УНР, у т. ч. чотирьох Універсалів. 9 січня 1918 р. В. Винниченко пішов у відставку з поста прем'єра.

18 вересня був обраний головою Українського Національного Союзу, віді-гримграв провідну роль в організації антигетьманського повстання. З листопада 1918 р. до лютого 1919 р. очолював Директорію.

Голубович Всеволод – політичний і державний діяч, за фахом – інженер шляхів сполучення. З 1903 р. – член РУП, з 1912 р. – член УПСР. Член Центральної Ради і Малої Ради. З 31 січня 1918 р. – голова Ради Народних Міністрів і міністр закордонних справ УНР. Очолював українську делегацію на мирних переговорах у Брест-Литовську.

Грушевський Михайло (1866 – 1934) – видатний український учений-історик, організатор науки, відомий громадсько-політичний і державний діяч. З березня 1917 р. до кінця квітня 1918 р. – голова Української Центральної Ради. 29 квітня 1918 р. обраний Президентом УНР. Створив наукову схему історії України, яка докорінно вплинула на подальший розвиток української історіографії.

Денікін Антон – російський військовий діяч, генерал-лейтенант, один із лідерів Білого руху та головнокомандувач Збройних сил Півдня Росії (1918 – 1920 рр.).

Махно (Міхненко) Нестор – провідник повсталого революційного селянства Півдня України в 1918 – 1921 рр., один із лідерів анархістського руху в Україні. Влітку 1918 р. очолив боротьбу селян проти німецьких окупантів та П. Скоропадського, потім проти Директорії УНР і денікінців на боці більшовиків. У 1920 р. уклав угоду з більшовиками щодо розгрому Врангеля. По завершенні цієї операції почалося масове знищення махновщини радянською владою. Протягом 1921 р. Н. Махно вів боротьбу проти Червоної армії, але в серпні змушений був емігрувати до Румунії.

Петлюра Симон (1879 – 1926) – державний, політичний, військовий діяч, літератор, публіцист. У червні-грудні 1917 р. – генеральний секретар військових справ, з листопада 1918 р. – член Директорії, Головний Отаман її війська. З лютого 1919 р. – Голова Директорії. У квітні 1920 р. підписав у Варшаві антибільшовицький договір з польським урядом Ю. Пілсудського.

Петровський Григорій – український радянський державний діяч. У 1917–1919 рр. – народний комісар внутрішніх справ РСФРР. Активний учасник встановлення більшовицької влади на Катеринославщині та Донбасі. У 1919 р. – голова Всеукраїнського. З березня 1919 р. до літа 1938 р. – голова ВУЦВК («всеукраїнський староста»).

Петрушевич Євген (1863 – 1940) – український державний і політичний діяч. У жовтні 1918 р. обраний президентом Української національної ради (фактично президентом ЗУНР). Після проголошення 22 січня 1919 р. Акта злуки УНР і ЗУНР став членом Директорії УНР. З травня 1919 р. – диктатор Західної області УНР.

Пілсудський Юзеф – видатний польський політичний, військовий та державний діяч, маршал. У листопаді 1918 р. обійняв посаду тимчасового керівника Польської держави. Не визнавав ЗУНР. У 1920 р. підтримав С. Петлюру в його боротьбі проти більшовиків, уклавши з ним Варшавський договір на вигідних для Польщі умовах. Вів польсько-радянську війну 1920 р., підписав Ризький мирний договір 1921 р.

П'ятаков Георгій – російський політичний діяч в Україні. У листопаді 1918 – січні 1919 рр. – голова Тимчасового робітничо-селянського уряду України, у січні 1919 р. – голова РНК УСРР.

Раковський Християн – радянський державний і партійний діяч. У 1918 р. від імені Радянської Росії вів переговори з гетьманським урядом. Голова Раднаркому УСРР у 1919 – 1923 рр. Наполягав на розширенні політичної та економічної самостійності України у складі СРСР.

Скоронадський Павло (1873 – 1945) – український державний і політичний діяч, воєначальник, гетьман України (1918 р.). Професійний військовий, генерал царської армії, учасник російсько-японської та Першої світової війни. Улітку 1917 р. – командувач I Українського корпусу. 29 квітня 1918 р. за сприяння німецької армії здійснив державний переворот, очолив Українську державу. Усунений від влади в результаті повстання Директорії, зрікся влади на її користь 13 грудня 1918 р. та виїхав з німецькими військами.

Найважливіші події

1917 р., 27 лютого – перемога Лютневої революції в Росії.

1917 р., 4 березня – утворення Української Центральної Ради (УЦР).

1917 р., 5–7 квітня – Всеукраїнський національний конгрес.

1917 р., 10 червня – обнародування I Універсалу УЦР.

1917 р., 15 червня – створення Генерального секретаріату УЦР.

1917 р., 3 липня – проголошення II Універсалу УЦР.

1917 р., 25 – 26 жовтня – більшовицький переворот у Петрограді, II Всеросійський з'їзд рад робітничих і солдатських депутатів проголошує владу рад, приймає декрети «Про мир» і «Про землю».

1917 р., 28 жовтня – спроба більшовицького повстання в Києві.

1917 р., 1 листопада – перехід влади в Києві до УЦР.

1917 р., 7 листопада – прийняття УЦР III Універсалу. Проголошення Української Народної Республіки (УНР).

1917 р., 4 грудня – відкриття I Всеукраїнського з'їзду рад робітничих, селянських і солдатських депутатів у Києві.

1917 р., 12 грудня – проголошення Радянської влади в Україні у Харкові.

1917 р., 9 січня – прийняття УЦР IV Універсалу. Проголошення незалежності УНР.

1918 р., 27 січня – укладення мирного договору між УНР та країнами Четверного союзу.

1918 р., 1 березня – вступ німецьких військ до Києва. Повернення УЦР.

1918 р., 29 квітня – останнє засідання Центральної Ради: ухвала Конституції УНР. Переворот генерала П. Скоропадського: розпуск УЦР, ліквідація УНР, проголошення гетьманом Української Держави П. Скоропадського.

1918 р., 5 – 12 липня – I з'їзд Комуністичної партії (більшовиків) України. Створення КП(б)У як обласної організації РКП(б).

1918 р., 1 листопада – проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР).

1918 р., 14 листопада – створення Директорії, заклик до збройної боротьби з гетьманським режимом.

1918 р., 13 грудня – зречення П. Скоропадського, відновлення УНР.

1919 р., 22 січня – акт злуки УНР і ЗУНР.

1919 р., 11 лютого – С. Петлюра очолив Директорію.

1919 р., 6 – 10 березня – III Всеукраїнський з'їзд рад у Києві. Утворення УСРР, прийняття Конституції УСРР.

1919 р., 1 червня – укладення військово-політичного союзу радянських республік, утворення єдиної Червоної Армії.

1919 р., 25 червня – приєднання Галичини до Польської держави за підтримки країн Антанти.

1920 р., квітень – Варшавський договір УНР з Польщею, початок радянсько-польської війни.

1920 р., 12 жовтня – припинення радянсько-польської війни, укладення перемир'я.

1920 р., 28 грудня – підписання союзного «робітничо-селянського» договору між РСФРР та УСРР.

1921 р., зима – весна – потужний селянський рух проти політики «воєнного комунізму».

Література [1-3, 4-8, 9-14, 17, 20, 21, 23-30, 32, 34, 38, 43-47].

ТЕМА 7. СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ У 1920-Х –1980-Х РР/

Семінарське заняття 1

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ТА КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ В 1920-Х - 1930-Х РР.

План

1 Особливості радянської державності. Формальний і реальний статус УСРР (УРСР) у складі Радянського Союзу.

2 Політика українізації: причини, хід, наслідки.

3 Сталінізм і його вплив на соціально-політичне і духовне життя в Україні в 1930-х рр.

4 Західноукраїнські землі в 1920-х – 1930-х рр.

5 Українська культура 1920-х - початку 1930-х рр. Розстріляне Відродження.

Запитання для дискусії

1 Чи можна вважати Українську соціалістичну радянську республіку в 1919 – 1922 рр. незалежною державою?

2 Чи можна погодитися з оцінкою українізації, яка міститься у твердженні Тараса з п'єси М. Куліша «Мина Мазайло»: «Їхня українізація – це спосіб виявити всіх нас, українців, а тоді знищити разом, щоб і духу не було»?

3 Чим був викликаний голод в Україні в 1932 – 1933 рр. і які наслідки він мав для української нації?

4 Чи могла політика пацифікації в Західній Україні призвести до зменшення міжнаціональних суперечностей?

Семінарське заняття 2

УКРАЇНА В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

План

1 Українське питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни. Входження західноукраїнських земель до складу СРСР.

2 Напад Німеччини на СРСР, причини невдач Червоної армії на першому етапі війни.

3 Фашистський окупаційний режим в Україні та Рух Опору.

4 Вигнання німецьких окупантів з території України. Внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини та її союзників. Наслідки і уроки Другої світової війни для України.

5 Українська культура часів Другої світової війни.

Запитання для дискусії

1 За словами українського історика Я. Грицака, «...попри відмінності в ідеології, молоді советські комуністи, німецькі нацисти й українські націоналісти мали багато спільного: всі вони були діти своєї епохи». Чи погоджуєтеся ви з таким твердженням? Які спільні та відмінні риси характерні для цих політичних сил?

2 Описуючи події 1939-1945 рр., історики використовують поняття: «Друга світова війна», «радянсько-німецька війна» та «Велика Вітчизняна війна». Чим відрізняється зміст цих понять? Наскільки коректним є застосування кожного з них для характеристики сутності війни 1939-1945 рр. в українському вимірі?

3 Якою мірою сприяв і наскільки заважав радянський тоталітарний режим перемогам Червоної армії над гітлерівськими військами? Якою була ціна цих перемог?

Запитання для самоконтролю і тестування

1 Назвіть основні принципи політики «воєнного комунізму».

2 Чому радянське керівництво було вимушене перейти до політики непу? Визначте основні напрями нової економічної політики.

3 Чому керівництво РКП(б) було змушене відмовитись від сталінського плану «автономізації» радянських республік?

4 Наскільки реальною була задекларована можливість виходу з СРСР для радянських республік?

5 Чому керівництво СРСР розпочало політику коренізації?

6 У яких сферах суспільного життя українізація йшла більш ефективно? Чим це було викликано?

7 Яку роль у проведенні українізації відігравали «націонал-комуністи»?

8 Коли, чому і як була згорнута більшовиками політика коренізації в Україні?

9 Коли і чому був проголошений перехід до політики індустріалізації? Назвіть основні джерела фінансування індустріалізації.

10 У чому полягали позитивні і негативні сторони індустріалізації?

11 Який зв'язок існував між проведенням індустріалізації та колективізації?

12 Назвіть основні етапи колективізації в Україні.

13 Визначте основні причини Голодомору 1932 – 1933 рр.

14 Чим зумовлювались сталінські репресії 1930-х рр. і які завдання за допомогою терору проти народу виконував радянський тоталітарний режим?

15 Які організації українських письменників існували в 1920-х – 1930-х рр.? У чому полягали протиріччя між ними?

16 Які діячі української науки та культури стали жертвами сталінських репресій?

17 У чому полягали особливості стилю конструктивізму в архітектурі?

18 Назвіть найвідоміші кінофільми режисера Олександра Довженка.

19 До складу яких держав входили українські землі в 1920-х – 1930-х рр.?

20 У чому полягав зміст українського питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни?

21 Чому Карпатська Україна зазнала поразки? Яке значення мало проголошення незалежності цієї української держави?

22 Коли і за яких обставин українські землі були втягнуті у Другу світову війну?

23 Назвіть причини укладення договору про ненапад між Німеччиною та СРСР.

24 Які території були приєднані до СРСР у 1939-1940 рр.? Яке значення мало возз'єднання українських земель в одній державі?

25 Якими були основні заходи більшовицької влади з радянської Західної України?

26 Які причини зумовили поразки Червоної Армії на початковому етапі війни?

27 У чому полягала суть гітлерівських планів «Барбаросса» та «Ост»?

28 Якими були наслідки Київської оборонної операції Червоної армії?

29 Охарактеризуйте процес переведення економіки Радянської України на воєнні рейки.

30 На які окупаційні зони було поділено Україну? Вкажіть основні форми експлуатації українських земель нацистськими окупантами?

31 Яким було ставлення нацистських окупантів до культури підкорених народів?

32 Охарактеризуйте внесок руху Опору в Україні в розгром ворога в роки нацистської окупації.

33 Якими були результати наступальних операцій Червоної армії влітку-восени 1944 р.?

34 У чому полягали досягнення українських науковців часів Другої світової війни?

35 Який внесок зробив український народ у перемогу над нацизмом? Якою була ціна Перемоги?

36 У яких умовах розвивалась культура Радянської України в післявоєнний час?

37 Із якою метою був здійснений «саморозпуск» Української греко-католицької церкви?

38 Охарактеризуйте наслідки десталінізації для української культури.

39 З'ясуйте зміст і зв'язок понять «десталінізація», «лібералізація», «реабілітація».

40 Якою була мета діяльності шістдесятників?

41 Які особливості мала політика перебудови в Україні?

42 Назвіть українські громадські організації, які виникли в 1985-1989 рр.

Завдання для індивідуального та колективного виконання

➤ *Виконайте завдання:*

1 Визначте, які народні комісаріати залишались під контролем українського уряду, а які були підвладні союзному уряду після створення Радянського Союзу в грудні 1922 р. Заповніть таблицю.

Народні комісаріати	Уряд СРСР	Уряд УСРР
Військових і морських справ		
Внутрішніх справ		
Землеробства		
Зовнішня торгівля		
Іноземних справ		
Освіти		
Охорони здоров'я		
Пошти і телеграфу		
Праці		
Продовольства		
Фінансів		
Шляхів сполучень		
Юстиції		

2 Визначте відмінності між федералістським та автономістським проектами створення Радянського Союзу.

3 Поясніть причини переходу до нової економічної політики (непу).

4 Визначте основні напрями українізації.

5 У чому полягали основні ідеї «націонал-комуністів»?

6 Охарактеризуйте наслідки Голодомору як геноциду українського народу.

7 Назвіть основні риси тоталітарного режиму, який був встановлений у Радянському Союзі в 1930-х рр.

8 Охарактеризуйте основні літературні течії в Україні в 1920-х – 1930-х рр.

9 Розкрийте специфічні риси українського театрального мистецтва в 1920-х рр.

10 Порівняйте становище української мови в 1920-х – 30-х рр. в Радянському Союзі, Польщі, Чехословаччині.

11 Прочитайте уривок з німецької «Таємної інструкції щодо України» (листопад 1942 р.): «1. *Наші вороги: комуністи, прихильники Бандери, партизани. Потенційно найнебезпечніші бандерівці. За всяку ціну знищити.* 2. *Школи тільки 4-класові. На другий рік [1943] закрити.* 3. *«Просвіти» обсервувати. Там діють Б[андерівці].* 4. *Відібрати культурно-освітні установи, театри, кіно.* 5. *Якнайменше наукових інституцій типу лабораторій і т. ін. Тільки такі, що необхідні для війська.* 6. *Церкви не допустити до згоди...».*

Якими були заходи німецького командування в галузі культури та освіти на окупованій території? Чому вони були саме такими?

12 Охарактеризуйте зміни в суспільно-політичному розвитку УРСР під час «хрущовської відлиги».

13 Реформи М. Горбачова мали на меті зміцнити СРСР, а в реальності призвели до протилежного результату. Чому, на вашу думку, так сталося? Аргументуйте свою відповідь.

➤ **Підготуйте повідомлення:**

- 1 Формальний і реальний статус УСРР у складі СРСР.
- 2 Причини переходу до політики українізації.
- 3 Ідейні основи «націонал-комунізму» в Україні.
- 4 Історичний портрет Миколи Хвильового.
- 5 Всеукраїнська академія наук у 1920-х – 1930-х рр.
- 6 Сфабрикована справа «Спілки визволення України».
- 7 Індустріалізація України: досягнення і прорахунки.
- 8 Голодомор 1932 – 1933 рр.: жнива скорботи.
- 9 Різноманіття літературних течій в Україні 1920-х рр.
- 10 Долі українських митців у 1930-ті рр.
- 11 Харків у 1920-х – 1930-х рр.
- 12 Розвиток системи освіти в Україні в 1920-х – 1930-х рр.
- 13 Організація українських націоналістів у 1929 – 1939 рр.
- 14 Карпатська Україна в 1939 р.
- 16 Діяльність Української повстанської армії та Української головної визвольної ради.
- 17 Наступальні операції радянських військ у 1943 р.

18 Форсування радянськими військами Дніпра та визволення Києва.

19 Корсунь-Шевченківська операція.

20 Депортація кримських татар у 1944 р.

21 Українські залізниці в часи Другої світової війни.

22 Наукові досягнення українських вчених в оборонній галузі в 1941-1945 рр.

23 Образотворче мистецтво та кінематограф Радянської України в 1941-1945 рр.

24 Дисидентський рух в Україні 1960-х – 1970-х рр.

➤ **Підготуйте презентації:**

1 Українізація системи освіти в 1923 – 1932 рр.

2 Розвиток українських залізниць в 1920-х – 1930-х рр.

3 Пам'ятки архітектури і скульптури Харкова 1920-х – 1930-х рр.

4 Театр «Березіль».

5 Творчість Олександра Довженка.

6 Доля українських митців 1920-х – 1930-х рр.

7 Хід воєнних дій на українських землях у 1941–1945 рр. (проілюструвати картосхемами).

8 Харків у 1941 – 1943 рр.

9 Нацистський окупаційний режим на українських землях.

10 Підсумки Другої світової війни для України.

Ключові поняття

Автокефальна церква – православна церква, яка має цілковиту самостійність у вирішенні організаційних і культових питань.

Бабин Яр – урочище на північно-західній околиці Києва. Місце масових розстрілів німецькою окупаційною владою мирного населення (переважно євреїв). За різними оцінками, у Бабиному Яру було розстріляно від 100 тис. до 200 тис. осіб.

«Барбаросса» план – кодова назва плану воєнної операції фашистської Німеччини проти СРСР, за яким війна проти СРСР повинна була стати «блискавичною», тобто закінчитися перемогою в дуже короткий термін, до того як супротивник зможе мобілізувати та розгорнути свої головні сили.

«Березіль» – український театр, який був заснований у березні 1922 р. Лесем Курбасом. Працював 1922 – 1926 рр. у Києві, а 1926-1933 рр. – у Харкові. Наприкінці 1933 р. Лесь Курбас був заарештований, а театр переформовано і перейменовано у Харківський державний драматичний театр імені Тараса Шевченка.

Бліцкриг – «блискавична війна» - тактика нацистської Німеччини ведення швидкоплинної війни, перш ніж противник встигне мобілізувати свої основні сили.

ВАПЛІТЕ – літературне об'єднання в Україні. Виникла у Харкові, існувала в 1926 – 1928 рр. Організація стояла на засадах творення нової української літератури шляхом засвоєння найкращих здобутків західноєвропейської культури. Фактичним лідером ВАПЛІТЕ був Микола Хвильовий.

Волинська різня – обопільні етнічні чистки українського і польського населення, здійснені УПА та польською Армією Крайовою в 1943 р. на Волині.

Гарт – союз українських пролетарських письменників, організований у 1923 р. В. Елланом-Блакитним, до якого увійшли відомі на той час письменники І. Кулик, В. Сосюра, В. Поліщук, М. Йогансен, П. Тичина, О. Довженко, М. Хвильовий та ін. Метою організації, як зазначалося у статуті, було об'єднання українських пролетарських письменників і прагнення до створення єдиної інтернаціональної комуністичної культури.

Голодомор – масовий, навмисно зорганізований у 1932 – 1933 рр. радянською владою голод, що призвів до багатомільйонних людських втрат у сільській місцевості на території Української СРР та Кубані, переважну більшість населення якої становили українці. Викликаний свідомими і цілеспрямованими заходами вищого керівництва Радянського Союзу і Української СРР на чолі зі Сталіним, розрахованими на придушення українського національно-визвольного руху і фізичного знищення частини українських селян.

Голокост – загибель значної частини єврейського населення Європи в ході систематичного переслідування і знищення його нацистами та їхніми пособниками в Німеччині й на захоплених територіях у 1933-1945 рр. Загинуло 6 млн євреїв з 10 млн, що проживали в Європі.

Депортація – примусове виселення з постійного місця проживання окремих осіб чи цілих народів.

Дисидентський рух – рух, учасники якого в Україні в 1950-ті – 1970-ті рр. виступали за демократизацію суспільства, дотримання прав і свобод людини, вільний розвиток української мови та культури, реалізацію прав українського народу на власну державність.

Друга світова війна – найбільший військовий конфлікт в історії людства, що тривав з 1 вересня 1939 р. по 2 вересня 1945 р. Розпочалася Друга світова війна нападом Німеччини на Польщу, а закінчилася капітуляцією союзника Німеччини – Японії.

Індустріалізація – комплекс заходів з прискореного розвитку промисловості в період другої половини 1920-х до кінця 1930-х рр. Здійснювана, головним чином, за рахунок перекачування коштів із сільського господарства: спочатку завдяки «ножицям цін» на промислову і сільськогосподарську продукцію, а після проголошення курсу на форсування індустріалізації (1929 р.) – шляхом продрозкладки. Особливістю радянської індустріалізації був пріоритетний розвиток важкої промисловості та воєнно-промислового комплексу.

Інтегральний націоналізм – різновид «чинного» націоналізму, основні засади якого розробив Дмитро Донцов у 1920-х рр. Він оголошував націю абсолютною цінністю, а досягнення незалежності України – найвищою метою, для досягнення якої прийнятні будь-які методи.

Карпатська Україна – офіційна назва автономної Української республіки у складі Чехо-Словаччини в 1938 – 1939 рр. і Української незалежної держави на Закарпатті в березні 1939 р. 15 березня 1939 р. Союз у Хусті проголосив повну державну самостійність краю на чолі з Президентом Августином Волошиним. 14 березня 1939 р. війська Угорщини розпочали агресію проти Карпатської України. Наприкінці березня 1939 р. А. Волошин і частина уряду емігрували.

«Карпатська Січ» – Збройні сили Карпатської України, які були сформовані в листопаді 1938 р. на чолі з Д. Климпушем. Після проголошення незалежності Карпатської України (15 березня 1939 р.) «Карпатська Січ» стала національними збройними силами. До кінця березня 1939 р. вона вела нерівну боротьбу з угорською армією.

Карпатський рейд – рейд у Карпатських горах радянських партизан на чолі з С. Ковпаком, який розпочався 12 червня 1943 р.

Колабораціонізм – співпраця з окупаційною владою.

Колективізація – створення великих колективних господарств на основі селянських дворів. Передбачалося, що результатом колективізації стане зростання виробництва сільськогосподарської продукції на 150 % і знищення приватного господарства на селі (буржуазного елемента).

Коренізація – політика залучення представників корінного населення радянських республік і автономій до місцевого керівництва та надання офіційного (а інколи й панівного) статусу їхнім національним мовам.

Крайова армія – польські націоналістичні партизанські військові формування, що ставили за мету відновити Польську державу. Припинили існування в січні 1945 р.

Людова армія – польські комуністичні партизанські військові формування, що ставили за мету відновлення незалежної Польщі й встановлення там радянської влади. Армія людова мала підтримку від СРСР. Припинила існування в червні 1944 р.

Мобілізація – переведення збройних сил держави, промисловості, транспорту та інших галузей економіки на воєнний стан.

Нацизм (націонал-соціалізм) – політична ідеологія Німеччини часів третього Рейху.

Націонал-комунізм – національно орієнтований напрям у комуністичному русі, що виник 1917 – 1920 рр. в Україні. У 1920-х – на початку 1930-х рр. намагався поєднати національні інтереси з комуністичними ідеями

Нова економічна політика (неп) – економічна політика більшовиків у 1921-1928 рр., що прийшла на зміну політиці «воєнного комунізму». Неп передбачав введення продподатку, комплекс заходів для денационалізації частини підприємств, легалізацію торгівлі, оренду, дрібну приватну власність, розширення сфери товарно-грошових відносин, скасування зрівнялівки в оплаті праці працівників, створення ринку робочої сили та ін.

Новий порядок – жорстокий режим, установлений німецько-фашистськими загарбниками на окупованій території України та в інших частинах СРСР, що супроводжувався масовими розстрілами і депортацією місцевого населення.

«Ножниці цін» – політика завищення цін на промислові товари і зниження цін на сільськогосподарські продукти з метою отримання додаткових прибутків.

Нюрнберзький процес – міжнародний судовий процес над колишніми керівниками нацистської Німеччини, який проходив у м. Нюрнберзі з листопада 1945 р. по жовтень 1946 р.

Організація українських націоналістів (ОУН) – український політичний рух, що ставив за мету встановлення незалежної Української держави. Виникла внаслідок об'єднання УВО та декількох націоналістичних груп на установчому конгресі 28 січня – 3 лютого 1929 р. у Відні. Обраний провід очолив Євген Коновалець. ОУН сприймала насильство як політичне знаряддя проти зовнішніх і внутрішніх ворогів. Після загибелі 1938 р. Є. Коновальця організацію очолив Андрій Мельник. 1940 р. вона розкололася на «бандерівців» і «мельниківців». Під час Другої світової війни обидві фракції намагалися скористатися ситуацією і відновити незалежність України.

Осадництво – аграрна політика Польського уряду спрямована на послаблення економічної бази українського селянства і зміцнення польського елемента на селі в Західній Україні та Західній Білорусі. Польські переселенці з числа військових мали можливість безкоштовно отримати до 45 га землі на Західній Україні, а переселенці-добровольці придбати землю за пільговою ціною в кредит на 30 років зі звільненням від оплати в перші 5 років володіння.

Остарбайтери – «східні робітники» – німецький термін для визначення осіб, вивезених гітлерівцями в роки Другої світової війни на примусові роботи до Німеччини із східних окупованих територій.

«Ост» план – таємний план нацистської Німеччини з проведення освоєння й німецької колонізації земель Східної Європи. План передбачав винищення частини місцевого населення і перетворення решти на рабів.

Пакт Молотова-Ріббентропа – назва таємного додаткового протоколу до договору про ненапад між СРСР та Німеччиною, підписаного в Москві 23 серпня 1939 р. наркомом закордонних справ СРСР В. Молотовим і міністром закордонних справ Німеччини А. фон Ріббентропом.

Пацифікація – репресивна акція, проведена польською владою у вересні-жовтні 1930 р. за наказом Юзефа Пілсудського, із застосуванням поліції та армії проти українського цивільного населення Галичини. Пацифікація була проведена у відповідь на «саботажну акцію» ОУН і супроводжувалась масовими арештами, побиттям людей, закриттям і руйнуванням українських установ у Галичині. Наслідком акції стала подальша значна радикалізація українського руху опору на західноукраїнських землях.

Перебудова – загальна назва сукупності політичних і економічних реформ, що проводилися в СРСР у 1985–1991 рр. Складники політики перебудови у внутрішньополітичній сфері – гласність і демократизація суспільного життя; в економіці – введення елементів ринкових відносин; у зовнішній політиці – значне поліпшення відносин з США та Західною Європою, визнання пріоритету загальнолюдських цінностей і глобальних проблем. На початок 1990-х рр. перебудова призвела до загострення кризи в усіх сферах життя суспільства, що спричинило ліквідацію влади КПРС і розпад СРСР.

«Плуг» – спілка селянських письменників в Україні. У 1931 р. перейменувалася у Спілку пролетарсько-колгоспних письменників. Була ліквідована після постанови ЦК ВКП(б) від 23 квітня 1932 р.

Поліська Січ – українські партизанські збройні формування, створені Тарасом Бульбою-Боровцем улітку 1941 р., що вели боротьбу як проти німецьких, так і проти радянських військ.

Продовольчий податок (продподаток) – фіксований податок для селян, що прийшов на зміну продрозкладці в березні 1921 р. після рішень X з'їзду РКП(б). Після його виконання селянин отримував право вільно розпоряджатися плодами своєї праці, продавати їх, що створювало економічні стимули для розвитку господарства.

Радянізація – система заходів, спрямованих на встановлення радянської влади, побудову соціалістичного суспільства за економічною та політичною моделлю СРСР у західноукраїнських землях.

Рейхскомісаріат Україна – адміністративна одиниця нацистської окупаційної влади з центром у м. Рівне, яка охоплювала значну частину українських і білоруських земель. Очолював Е. Кох.

Репатріація – повернення на батьківщину колишніх полонених, біженців, вимушених переселенців.

Розкуркулення – операція експропріації селянських господарств у 30-ті рр. ХХ ст., складова частина примусової колективізації. Формально спрямована проти найзаможніших селян, так званих куркулів, на практиці вилилась у репресії проти значної кількості середняків, які в Україні склали дві третини селян.

«Розстріляне відродження» – літературно-мистецьке покоління 1920-х – початку 1930-х рр. в Україні, яке дало високохудожні твори в галузі літератури, живопису, музики, театру і яке було знищене тоталітарним більшовицьким режимом.

Рух Опору – антифашистський національно-визвольний рух у роки Другої світової війни проти окупантів.

Стаханівський рух – масовий робітничий рух за підвищення продуктивності праці, досягнення високих виробничих показників, започаткований у 1935 р. на Донбасі.

Трансністрія – адміністративна одиниця на Південно-Західній Україні, яка під час окупації перебувала під владою Румунії.

Українізація – політичне просування і впровадження елементів української мови та української культури в різних сферах суспільного життя. У 1920 – 1930-х рр. була складовим елементом загальносоюзної кампанії коренізації.

Українська військова організація (УВО) – нелегальна військова організація, що існувала в 1920-х – на початку 1930-х рр. у Західній Україні. Створена за ініціативою колишніх старшин армії УНР наприкінці серпня 1920 р. у Празі. Очолював Євген Коновалець. УВО визначала своїм головним завданням

організацію боротьби проти окупаційних режимів на українських землях. Зі створенням ОУН УВО продовжувала діяти автономно, фактично припинила існування в 1931 р., її кадри перейшли в ОУН.

Українська головна визвольна рада (УГВР) – вищий керівний орган національно-визвольної боротьби українського народу, який був обраний у липні 1944 р. на установчих зборах представників націоналістичних політичних сил, метою яких було проголошення самостійної України.

Українська повстанська армія (УПА) – українське військово-політичне формування, що діяло в Україні в 1940-х – 1950-х рр. і у ході війни вело боротьбу як проти фашистської Німеччини, так і проти радянських військ. Очолив УПА Роман Шухевич (Тарас Чупринка).

Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) – найбільша українська політична партія, що діяла в Галичині 1925-1939 рр. Програма партії базувалася на ідеології соборності та державності, демократичного розвитку і соціальної справедливості. У другій половині 1920-х рр. об'єднання поширило свій вплив і на Волинь. На виборах УНДО набирало найбільше голосів з усіх українських партій, проводило в депутати понад 20 осіб. Партію до 1935 р. очолював Дмитро Левицький, далі – Василь Мудрий. У вересні 1939 р. УНДО припинило своє існування.

Шахтинська справа – «Справа про контрреволюційну організацію інженерів та техніків, що працювали в кам'яновугільній промисловості СРСР» – сфабрикований судовий процес над «шкідниками» у вугільній промисловості у Шахтинському районі Донбасу.

Шістдесятники – назва нової генерації радянської та української національної інтелігенції, що ввійшла в культуру та політику в СРСР у другій половині 1950-х рр. і найповніше виявила себе на початку та в середині 1960-х рр. У політиці 1960–1970-х рр. «шістдесятники» являли собою внутрішню моральну опозицію до радянського державного режиму.

Персоналії

Бандера Степан (1909-1959) – визначний політичний діяч. Член ОУН з 1929 р., крайовий провідник на західноукраїнських землях – з 1933 р. У 1934 р. підготував успішний замах на польського міністра Б. Перацького. У червні 1934 р. заарештований, засуджений до смертної кари, згодом заміненої на довічне ув'язнення. Після окупації Польщі військами Німеччини та СРСР в 1939 р. звільнився, у Кракові в лютому 1940 р. створив і очолив революційний провід ОУН. У липні 1941 р. був заарештований німцями за відмову скасувати Акт відновлення Української держави. Після Другої світової війни очолював Закордонні частини ОУН (з перервою). Загинув від рук радянського агента Б. Сташинського.

Бойчук Михайло (1882 – 1937) – видатний живописець-монументаліст і педагог, один із основоположників українського монументального мистецтва. У 1937 р. заарештований і засланий у концтабір, де й загинув.

Брежнєв Леонід (1906 – 1982) – радянський державний і партійний діяч. Перший секретар ЦК КПРС (1964 – 1966), Генеральний секретар ЦК КПРС (1966 – 1982). Голова Президії Верховної Ради СРСР у 1960–1964 і 1977–1982 рр.

Бульба-Боровець Тарас – один з керівників українського повстанського руху часів Другої світової війни. Засновник у червні 1941 р. партизанських загонів «Поліської Січі», які вели боротьбу як проти німецьких, так і проти радянських військ.

Ватутін Микола – радянський воєначальник, генерал армії. Герой Радянського Союзу (посмертно). Один із керівників визволення Києва 6 листопада 1943 р. Помер у квітні 1944 р. від поранення.

Волобуєв Михайло – учений-економіст. У 1928 р. опублікував у журналі «Більшовик України» дві статті під назвою «До проблем української економіки», у яких обґрунтовано доводив, що Україна за радянської влади залишається економічною колонією Росії. Через деякий час був змушений написати спростування своєї теорії та засудити свої попередні погляди як помилкові, згодом репресований.

Волошин Августин (1874 – 1945) – визначний політичний діяч. У 1897 – 1938 рр. – редактор газети «Наука» (з 1925 р. – «Свобода»). У 1912 – 1938 рр.— директор учительської семінарії в Ужгороді, у 1919 р. був головою Центральної Руської Народної Ради в Ужгороді, у 1925 – 1929 рр. – депутат чехословацького парламенту. У жовтні 1938 р. був обраний прем'єр-міністром автономного уряду, а 15 березня 1939 р. – Президентом незалежної Карпатської України. Після окупації краю угорськими військами емігрував до Праги, де працював в УВУ. У травні 1945 р. захоплений радянською контррозвідкою, вивезений до Москви і страчений.

Гринько Григорій (1890 – 1938) – радянський політичний діяч. Один із засновників партії боротьбистів. У 1920 р. став членом ЦК КП(б)У, нарком освіти УСРР (1920 – 1922), голова Держплану УРСР, один із зачинателів українізації. У 1937 р. арештований, розстріляний за процесом «право-троцькістського блоку».

Довженко Олександр (1894 – 1956) – видатний кінорежисер, письменник, громадський діяч. Режисер і сценарист Одеської кіностудії, Київської кінофабрики. Найвідоміші фільми – «Звенигора» (1928), «Арсенал» (1929), «Земля» (1930), «Іван» (1932), «Щорс» (1939). Під час Другої світової війни написав визначні кіноповісті «Україна в огні» та «Повість полум'яних літ». Завершальні кіноповісті – «Зачарована Десна» (1955) і «Поєма про море» (1956).

Донцов Дмитро (1883 – 1973) – визначний публіцист, політичний діяч. З 1922 р. перебував у Львові, у 1922 – 1939 рр. редагував «Літературно-науковий вісник» З 1939 р. жив за межами України, з 1947 р. і до кінця життя – у Канаді, викладав українську літературу в Монреальському університеті. Є ідеологом українського інтегрального націоналізму. Автор праць «Історія розвитку української державницької ідеї» (1917), «Підстави нашої політики» (1921), «Націоналізм» (1926), «Де шукати українських традицій» (1938) та ін. Ідеї Донцова стали ідеологічним обґрунтуванням діяльності ОУН.

Єфремов Сергій (1876 – 1939) – визначний державний діяч, критик, історик літератури. У 1917 р. – генеральний секретар міжнародних справ в уряді УНР. Очолював Українську

партію соціалістів-федералістів. З 1919 р. – академік УАН, у 1922 - 1928 рр. був віце-президентом ВУАН. Автор монографій про видатних українських письменників, а також монументальної праці «Історія українського письменства». У 1929 р. заарештований у справі СВУ. Помер в ув'язненні.

Зеров Микола (1890 – 1937) – визначний поет, перекладач і вчений-літературознавець, належав до літературного гурту неокласиків. Автор збірки поезій «Камена» (1924). Арештований у 1935 р., згодом розстріляний.

Каганович Лазар – радянський партійний діяч. З квітня 1925 р. по липень 1928 р. – генеральний секретар ЦК КП(б)У, проводив сталінську лінію. Виступав проти українізації. Був одним з головних винуватців Голодомору 1932-1933 рр. У 1947 р. – перший секретар ЦК КП(б)У. Вів боротьбу проти УПА.

Кирпонос Михайло – радянський військовий діяч, генерал-полковник. Герой Радянського Союзу. Керівник Південно-Західного фронту. Загинув у вересні 1941 р. під час оборони Києва.

Ковпак Сидір – радянський партизанський командир. Двічі Герой Радянського Союзу. Керівник Карпатського рейду, що розпочався 12 червня 1943 р.

Коновалець Євген (1891 – 1938) – визначний військовий і політичний діяч. З січня 1918 р. – командувач Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців. Цей загін відіграв вирішальну роль у перемозі під Мотовилівкою в листопаді 1918 р. над військами гетьмана. Надалі брав участь у боях з більшовицькими і денікінськими військами. У серпні 1920 р. Коновалець створює і очолює УВО, з 1922 р. - в еміграції. У січні – лютому у Відні створено ОУН, головою проводу якої було обрано Коновальця. Загинув внаслідок дій радянських спецслужб.

Кох Еріх – один з лідерів нацистської Німеччини, керівник Рейхскомісаріату Україна. Вирізнявся особливою жорстокістю. Відповідальний за смерть понад 4 млн осіб в Україні.

Курбас Лесь (1887 – 1937) – визначний театральний діяч і режисер. У березні 1922 р. утворив Мистецьке об'єднання «Березіль». У 1926 р. театр переїхав у Харків. Найвідоміші вистави – «Комуна в степах», «Сава Чалий», «Мина Мазайло». Наприкінці 1933 р. арештований, згодом розстріляний.

Липинський В'ячеслав (1882 – 1931) – видатний публіцист, громадсько-політичний діяч. У червні 1917 р. взяв участь у формуванні УХДП, написав її програму, основні положення якої передбачали створення незалежної Української держави і збереження приватної власності на землю. У 1918-1919 рр. був послом України в Австрії, залишився там в еміграції, мешкав також у Німеччині. В 1930 р. організував Союз українських хліборобів-державників, ставши головним ідеологом і лідером гетьманського руху. Автор праць «Україна на переломі 1657-1669» (1920), «Листи до братів-хліборобів» (1925). Став ідеологом українського консерватизму.

Липківський Василь (1864 – 1937) – визначний релігійний діяч. З початку 1917 р. очолив релігійно-громадський рух за автокефалію Української православної церкви. З жовтня 1921 р. був обраний митрополитом УАПЦ. У 1927 р. під тиском влади змушений залишити сан митрополита. Кілька разів перебував під арештом. У 1937 р. засуджений до страти і незабаром розстріляний.

Людкевич Станіслав (1879 – 1979) – визначний композитор, музикознавець, фольклорист і педагог. З 1939 р. – професор Львівської консерваторії. Автор опери «Довбуш», кантати-симфонії «Кавказ», хорових творів «Вічний революціонер», «Косар», «Заповіт». Людкевич – перший професійний композитор на західноукраїнських землях.

Малевиц Казимир (1878 – 1935) – видатний художник. Був одним із засновників абстрактного мистецтва, у 1915 р. започаткував новий модерністський напрям — супрематизм («Чорний квадрат на білому тлі», «Біле і чорне»). У 1927 р. переїхав до Києва. Публікував статті на мистецьку тематику, викладав у Київському художньому інституті.

Маліновський Родіон – радянський військовий діяч. Маршал Радянського Союзу 1944 р. Двічі Герой Радянського Союзу.

Мельник Андрій (1890 – 1964) – визначний військовий і політичний діяч. У 1914 – 1916 рр. командував сотнею УСС. У січні 1918 р. став одним з організаторів Галицько-Буковинського куреня Січових стрільців. У грудні 1918 р. присвоєно звання отаман армії УНР. У березні-червні 1919 р. — начальник штабу

Дієвої армії УНР, у липні-серпні – помічник командувача групи Січових стрільців. У 1922 р. – крайовий керівник УВО. Після загибелі С. Коновальця в жовтні 1938 р. став головою проводу ОУН, у 1940 р. після розколу очолив одну з фракцій організації. З лютого 1944 р. був ув'язнений у концтаборі Заксенгаузен. Після звільнення в 1945 р. жив у Німеччині та Люксембурзі, обраний довічним головою проводу ОУН(м).

Мудрий Василь (1893 – 1966) – політичний діяч. У 1921–1925 рр. був одним з організаторів Львівського українського таємного університету. У 1925 р. був одним із співзасновників УНДО, з 1935 р. – голова об'єднання, виступав ініціатором політики «нормалізації» українсько-польських відносин у Західній Україні. У вересні 1935 р. обраний віце-маршалком польського сейму. У липні 1944 р. обраний віце-президентом УГВР. Емігрував у Західну Німеччину, потім – у США.

Ольжич Олег – український поет, член ОУН. Був ув'язнений у німецькому концтаборі Заксенгаузен. Закатований у червні 1944 р.

Підгорний Микола (1903 – 1983) – державний і партійний діяч. У травні 1950 – серпні 1953 рр. – перший секретар Харківського обласного комітету КПУ. З серпня 1953 р. – другий секретар ЦК КПУ, грудень 1957 – липень 1963 рр. – перший секретар ЦК КПУ. З грудня 1965 до червня 1977 р. очолював Президію Верховної Ради СРСР.

Пілсудський Юзеф (1867 – 1935) – польський політичний діяч. У 1892 р. став одним із співзасновників Польської соціалістичної партії (ППС). У листопаді 1918 р. зайняв пост тимчасового керівника Польської держави. Очолював польські війська в українсько-польській війні 1918 – 1919 рр. Підтримував С. Петлюру в боротьбі проти радянської Росії, вів польсько-радянську війну, підписав Ризький мирний договір 1921 р. У квітні 1920 р. став першим маршалом Польщі. У 1922 – 1926 рр. відійшов від активного політичного життя, у 1926 р. здійснив переворот, установив режим «санації». У вересні-жовтні 1930 р. за розпорядженням Ю. Пілсудського проводилася «пацифікація».

Раковський Християн (1873 – 1941) – радянський політичний діяч. У 1918 р. вступив у партію більшовиків. З січня 1919 р. до липня 1923 р. очолював РНК УСРР (з перервами). У квітні 1923 р. критикував позицію Й. Сталіна з національного питання. Був послом СРСР у Великій Британії (1923-1925) і Франції (1925-1927). Після повернення до СРСР був репресований, згодом розстріляний.

Сабуров Олександр – радянський партизанський командир, загони якого діяли на Правобережній Україні в 1942 – 1944 рр. Герой Радянського Союзу.

Скрипник Микола (1872 – 1933) – радянський політичний діяч. Революційну діяльність розпочав з 1897 р. У грудні 1917 р. викликаний у Харків, став членом першого маріонеткового уряду радянської України, з березня 1918 р. очолив його. Намагався створити окрему КПУ. Очолював наркомат внутрішніх справ (1921), юстиції (1922-1927), освіти (1927-1933). Активно сприяв проведенню українізації, у вересні 1928 р. затвердив новий правопис, нормативи якого максимально наближалися до специфіки української мови. Застрелився в 1933 р., щоб уникнути арешту.

Сосюра Володимир (1898 – 1965) – визначний поет. У листопаді 1918 — лютому 1920 рр. воював у складі армії УНР, згодом у Червоній армії. У 1920-х рр. В. Сосюра створив неперевершені зразки інтимної лірики, видавши збірки віршів «Поезії» (1921), «Червона зима» (1922), «Осінні зорі» (1924), «Юнь» (1927), «Коли зацвітуть акації» (1928) та ін.

Сталін Йосиф – одноосібний керівник СРСР з 1929 р., генеральний секретар ВКП(б). Організатор радянської модернізації, масових репресій, голодомору тощо. Під час Другої світової війни Верховний головнокомандувач збройними силами СРСР.

Стецько Ярослав – український політичний діяч, заступник ОУН(б). Після прийняття 30 червня 1944 р. у Львові «Акта проголошення відновлення Української держави» був ув'язнений у нацистському концтаборі Заксенгаузен, де перебував до 1944 р.

Строкач Тимофій – радянський державний діяч. Керівник Українського штабу партизанського руху 1942-1945 рр.

Теліга Олена – українська поетеса, член ОУН. Розстріляна нацистами в Бабиному Яру в лютому 1942 р.

Тимошенко Семен – радянський військовий діяч, Маршал Радянського Союзу 1940 р. Двічі Герой Радянського Союзу. Керівник Південно-Західного фронту СРСР після загибелі М. Кирпоноса.

Тичина Павло (1891 – 1967) – видатний поет. Автор поетичних збірок «Сонячні кларнети» (1918), «Плуг», «Замість сонетів і октав» (обидві – 1920), «В космічному оркестрі» (1921), «Сковорода. Уривки з симфонії» (1923), «Вітер з України» (1924). У 1920-х рр. належав до «Гарту», ВАПЛІТЕ, з 1934 р. – до Спілки письменників України. Яскравий талант П. Тичини був деформований умовами тоталітарного режиму. З 1930-х рр. оспівував досягнення комуністичної партії в збірках «Партія веде» (1934), «Чуття єдиної родини» (1938), «Сталь і ніжність» (1941), «Ми — свідомість людства» (1957). У 1943 – 1948 рр. – нарком (з 1946 – міністр) освіти УРСР.

Федоров Олексій – радянський партійний і державний діяч. У 1941 – 1944 рр. – командир Чернігівсько-волинського партизанського з'єднання. Герой Радянського Союзу.

Хвильовий Микола (Фітільов, 1893 – 1933) – відомий письменник, публіцист. Воював на фронтах громадянської війни в повстанському загоні УНР, згодом у Червоній армії. З 1919 р. – член КП(б)У. У 1921 р. почав друкуватися, переїхав до Харкова. Належав до літературних організацій «Гарт» (з 1923), ВАПЛІТЕ (1925-1927). Ініціював літературну дискусію (1925-1928), висунув гасло «Геть від Москви! Дайош Європу!». У 1933 р. покінчив життя самогубством. Автор збірок поезій «Молодість» (1921), «Досвітні симфонії» (1923), роману «Вальдшнепи».

Хрущов Микита (1894 – 1971) – радянський партійний і державний діяч. У 1938 – 1949 рр. (з перервою квітень – листопад 1947 р.) – перший секретар ЦК КП(б)У, у 1944 – 1947 рр. – водночас голова Раднаркому. З березня 1953 р. – секретар, з вересня 1953 р. до жовтня 1964 р. – перший секретар ЦК КПРС, одночасно (1958–1964 рр.) – Голова Ради Міністрів СРСР.

Черняхівський Іван – радянський військовий діяч, командувач Першим Українським фронтом. Двічі Герой Радянського Союзу.

Чубар Влас (1891 – 1939) – радянський політичний діяч. Член більшовицької партії з 1907 р. З грудня 1919 р. перебував в Україні, з 1920 р. – голова Вищої ради народного господарства, у 1923 – 1934 рр. очолював РНК УСРР. Організатор індустріалізації та колективізації в УРСР. У 1938 р. заарештований і розстріляний.

Шелест Петро (1908 – 1996) – партійний і державний діяч УРСР та СРСР. Перший секретар ЦК КП України (1963 – 1972), член Політбюро ЦК КПРС (1966 – 1972). Був ідейним комуністом, проте намагався обстоювати інтереси УРСР і домагався паритету в економічних відносинах між Центром і союзними республіками. Через це був запідозрений вищим керівництвом СРСР у недостатній лояльності і переведений до Москви на посаду заступника Голови Ради Міністрів СРСР (1972).

Шумський Олександр (1890 – 1946) – радянський політичний діяч. Член Української Центральної Ради. Входив до складу УПСР (1917-1919), боротьбистів (1919-1920), з 1920 р. – у КП(б)У. З вересня 1924 р. до лютого 1927 р. – нарком освіти, активно проводив політику українізації. У 1927 р. звільнений з посади. У 1933 р. був заарештований.

Шухевич Роман (Чупринка Тарас) – український політичний і військовий діяч, член ОУН. Керівник УПА 1942-1950 рр. Голова Секретаріату УГВР. Убитий у 1950 р. під час боротьби з радянською владою.

Щербицький Володимир (1918 – 1990) – український радянський партійний і державний діяч. Грудень 1957 – травень 1961 рр. – секретар ЦК КПУ. У 1961 – 1963 і 1965 – 1972 рр. – голова Ради Міністрів Української РСР. У 1972 – 1989 рр. – перший секретар ЦК КПУ.

Найважливіші події

1920 р., кінець серпня – утворення в Празі Української військової організації (УВО). Керівник – Євген Коновалець. Мета – незалежна соборна Україна.

1920 р., 28 грудня – підписання союзного робітничо-селянського договору між УСРР і РСФРР у Москві. Взаємне визнання суверенітету та незалежності республік (на папері).

1921 р., 8 – 16 березня – X з'їзд РКП(б). Перші кроки до скасування політики «воєнного комунізму». Заміна продрозкладки продподатком. Початок непу (тривав до 1928 р.).

1921 р., 27 березня – сесія ВУЦВК. Ухвалення декрету про заміну продрозкладки продподатком.

1921 р., липень – заснування Таємного університету у Львові (діяльність відбувалася з середини вересня 1921 р. до 1925 р.). Працювали найкращі західноукраїнські вчені.

1921 р., 28 серпня – остаточний розгром махновців. Перехід загоном Н. Махна (близько 80 осіб) через Дністер — на територію Румунії.

1921 р., 11 – 27 жовтня — Всеукраїнський православний собор у Києві. Створення УАГТЦ на чолі з митрополитом В. Липківським.

1921 р., 18 жовтня – одноосібне рішення Москви про створення у складі РСФРР Кримської АСРР.

1921 р. – знищення більшовиками національних культурно-освітніх організацій – «Просвіт». ЦК КП(б)У зафіксував на території України 118 значних повстань проти політики «воєнного комунізму».

1921 – 1923 рр. – голод у південних губерніях України через політику радянської влади та посуху. Жертвами стало 1,5-2 млн осіб.

1922 р., 31 березня – початок роботи в Києві театру «Березіль» під керівництвом Леся Курбаса.

1922 р., 30 грудня – I Всесоюзний з'їзд рад, який проголосив створення СРСР. Ухвалення Декларації та Договору про створення СРСР. До його складу ввійшли 4 республіки: РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР.

1922 р. – створення в Одесі кінофабрики Всеукраїнського фотокіноуп-равління (ВУФКУ). З 1938 р. Одеська кіностудія художніх фільмів.

1923 р., 14 березня – Рада послів великих держав визнала Східну Галичину частиною Польщі.

1923 р., 17 – 25 квітня – XII з'їзд РКП(б). Розгляд національного питання на з'їзді набрав форми широкої дискусії й поклав початок політиці «коренізації» (в Україні – українізація).

1923 р., 20 вересня – остаточно перестав існувати апарат народного комісаріату закордонних справ УСРР.

1924 р., 31 липня – затвердження «кресового» закону, запровадження двомовних шкіл у Польщі. Усунення української мови з польських державних і самоврядних установ Західної України.

1924 р., 16 – 25 вересня – Татарбунарське повстання. Селянський виступ у Південній Бессарабії, жорстоко придушений румунськими військами.

1924 р., 12 жовтня – утворення Молдавської Автономної Соціалістичної Радянської Республіки у складі УСРР з центром у Балті. Увійшли землі Придністров'я, де українці становили більшість.

1924 р., 20 жовтня – відкриття в Харкові першої в Україні радіостанції.

1925 р., 3 березня – саморозпуск УКП на останньому з'їзді. В УСРР залишилася лише одна партія – КП(б)У як складова частина РКП(б).

1925 р., березень – початок літературної дискусії щодо шляхів розвитку української літератури. Виступи Миколи Хвильового про необхідність окремого розвитку української культури. Тривала до 1928 р.

1925 р., 3 – 10 травня – IX Всеукраїнський з'їзд рад у Харкові, який вніс зміни в текст Конституції УСРР, закріплювалося входження України до складу СРСР.

1925 р., 18 – 31 грудня – XIV з'їзд РКП(б). Перейменування партії на ВКП(б). Проголошення курсу на індустріалізацію.

1925 р., 28 червня – рішення вищого адміністративного суду Чехо-Словаччини про те, що українська мова «чужа» для населення Закарпаття. Прагнення розколоти українців краю.

1925 р., 11 липня – створення УНДО на чолі з Дмитром Левицьким – найчисленнішої української партії на західноукраїнських землях.

1926 р., січень – початок діяльності літературного об'єднання Вільна академія пролетарської літератури

(ВАПЛІТЕ). Входили провідні українські письменники, фактичний лідер – М. Хвильовий. Самоліквідувалася організація 28 січня 1928 р.

1926 р., 25 травня – вбивство в Парижі Симона Петлюри радянським агентом Самуїлом Шварцбардом. Головою Директорії в еміграції став Андрій Лівіцький.

1926 р., 28 вересня – більшовицькою владою закрито Києво-Печерську лавру.

1927 р., 8 листопада – початок будівництва Дніпрогесу в Запоріжжі.

1927 р., 29 листопада – заснування в Чернівцях Української національної партії (голова — Володимир Залозецький), єдиної української легальної партії на Буковині (заборонена в 1938 р.).

1927 р., 2 – 9 грудня – XV з'їзд ВКП(б). Виключення Л. Троцького з партії. Проголошення курсу на колективізацію сільського господарства.

1927 р. – початок будівництва Київської кіностудії – на той час найбільшої в Європі.

1928 р., початок – виступ економіста Михайла Волобуєва в журналі «Більшовик України» із статтею «До проблеми української економіки», де він аргументовано доводив, що Україна залишається економічною колонією Росії.

1928 р., травень – липень – «Шахтинська справа», сфабрикований процес над шкідниками у вугільній промисловості.

1928 р., 4 вересня – постанова РНК УСРР про затвердження нового українського правопису.

1928 р. – на екрани кінотеатрів вийшов фільм Олександра Довженка «Звенигора» (ВУФКУ, сценаристи Майк Йогансен і Юртік – Юрій Тютюнник). Початок випуску фільмів на київській кінофабриці.

1929 р., 28 січня – 3 лютого – перший конгрес (збір) українських націоналістів. Створення у Відні Організації українських націоналістів (ОУН). Лідер – Євген Коновалець. Мета – Українська самостійна соборна держава.

1929 р., листопад – перехід до політики примусової суцільної колективізації.

1930 р., березень – квітень – справа «Спілки визволення України» (СВУ).

1930 р., 16 вересня – 30 листопада – проведення урядом Польщі акцій «пацифікації» проти українського населення Галичини. Репресії польської влади проти українців.

1931 р., 1 жовтня – пуск Харківського тракторного заводу (ХТЗ).

1932 р., 7 серпня – «Закон про п'ять колосків»: розкрадання колгоспного майна каралося розстрілом або ув'язненням не менш ніж на 10 років.

1932 р., жовтень – пуск Дніпрогесу, найпотужнішої в той час електростанції в Європі.

1932 р., жовтень – 1933 р., червень – Голодомор в Україні. Штучний голод, викликаний масовою конфіскацією продовольства в селян. Загальна кількість жертв Голодомору дорівнює близько 4 млн осіб. 24 країни визнали Голодомор геноцидом українського народу.

1934 р., 15 червня – убивство членом ОУН Григорієм Маценком міністра внутрішніх справ Польщі Броніслава Перацького.

1934 р., 24 червня – переїзд радянських і партійних органів УРСР з Харкова до нової столиці – Києва.

1935 р., 31 серпня – початок стаханівського руху.

1935 р., 18 листопада – 1936 р., 13 січня – Варшавський процес над членами ОУН з приводу вбивства міністра Б. Перацького. До смертної кари засуджено Степана Бандеру, Миколу Лебеда та Миколу Карпинця.

1937 р., січень – ухвалення нової Конституції УРСР.

1937 р., листопад – масовий розстріл представників української інтелігенції в урочищі Сандормох, Карелія.

1938 р., 23 травня – убивство в Роттердамі керівника ОУН Євгена Коновальця радянським агентом спецслужб П. Судоплатовим.

1938 р., 11 жовтня – надання Закарпаттю автономії. Уряд очолив Андрій Бродій, який виявився угорським агентом.

1938 р., 26 жовтня – автономний уряд Закарпаття очолив Августин Волошин.

1938 р., 10 листопада – окупація Угорщиною Південного Закарпаття з Ужгородом і Мукачевим за рішенням німецько-італійського Віденського арбітражу (2 листопада). Столицю Карпатської України перенесено до Хуста.

1939 р., 18 січня – створення в Хусті Українського національного об'єднання (УНО), об'єднало більшість українських партій і груп Закарпаття.

1939 р., 12 – 13 лютого – вибори до парламенту – Сойму Карпатської України. Перемогу здобуло УНО, набравши 86 % голосів.

1939 р., 15 березня – проголошення в Хусті Соймом незалежності Карпатської України. Обрання Президентом Карпатської України Августина Волошина, прем'єр-міністром – Юліана Ревая.

1939 р., 15 – 18 березня – бої підрозділів Карпатської Січі з угорськими окупантами, зокрема на Красному полі. Окупація угорською армією Закарпаття. Еміграція уряду Карпатської України.

1939 р., 27 серпня – II великий збір ОУН у Римі. Обрання головою ОУН Андрія Мельника.

1939 р., 23 серпня – підписаний у Москві Пакт про ненапад між Німеччиною та СРСР на 10 років, який отримав назву пакт Молотова-Ріббентропа. До Пакту додавався таємний протокол щодо розмежування сфер інтересів обох держав у Східній Європі по лінії річок Нарев, Вісла, Сян. У сфері впливу СРСР опинялася переважна частина західноукраїнських земель.

1939 р., 1 вересня – напад Німеччини на Польщу, початок Другої світової війни.

1939 р., 17 вересня – вступ Червоної армії на територію Польщі згідно з попередніми домовленостями з Німеччиною.

1939 р., 28 вересня – підписання Договору про дружбу та кордони і чергового таємного протоколу між Німеччиною та СРСР, за яким Польща як держава зникла з мапи світу, кордон між сторонами встановлювався по «лінії Керзона»: Східна Галичина й Західна Волинь відійшли до СРСР; Лемківщина, Посяння, Холмщина, Підляшшя опинилися під німецькою окупацією.

1939 р., листопад – включення Східної Галичини і Волині до складу УРСР.

1940 р., 30 червня – Червона армія зайняла Бессарабію та Північну Буковину, які до цього перебували у складі Румунії.

1940 р., 2 серпня – рішення Верховної Ради СРСР про прийняття Бессарабії та Північної Буковини до складу СРСР. Північна Буковина, Хотинський, Акерманський та Ізмаїльський повіти увійшли до УРСР, а з решти території Бессарабії й Молдавської автономної республіки (яка з 1924 р. перебувала у складі УРСР) створено Молдавську РСР.

1941 р., 22 червня – порушення Німеччиною Договору про ненапад на СРСР, початок Великої Вітчизняної війни.

1941 р., червень – Тарас Бульба-Боровець створив перші національні українські військові партизанські формування «Поліська Січ», які воювали як проти німців, так і проти радянських військ.

1941 р., 23 - 29 червня – найбільша танкова битва початкового періоду війни в районі Луцьк-Броди-Рівне.

1941 р., 30 червня – прийняття у Львові «Акта проголошення відновлення Української держави» та формування уряду на чолі з Я. Стецьком. Але керівник нацистської Німеччини А. Гітлер виступив проти самостійної Української держави. Новостворений уряд був розігнаний, С. Бандера та Я. Стецько заарештовані.

1941 р., 11 липня - 22 вересня – Київська оборонна операція. У результаті понад 600 тис. радянських воїнів опинилися в оточенні. У цій операції загинули командувач фронту М. Кирпонос.

1941 р., 5 серпня - 16 жовтня – оборона Одеси, яка тривала 73 дні. Для посилення оборони Криму радянські війська організовано й непомітно для ворога евакуювалися з-під Одеси.

1941 р., 19 вересня – німецькі війська зайняли Київ. Оборона Києва тривала 71 день, вона надовго затримала німців і дала змогу провести евакуацію на схід людей і великих підприємств Лівобережжя та Донбасу.

1941 р., 29 – 30 вересня – початок масових розстрілів німецькою окупаційною владою мирного населення (переважно євреїв) у Бабиному Яру, у Києві.

1941 р., 30 жовтня – 1942 р., 4 липня – героїчна оборона Севастополя, яка тривала 250 днів.

1941 р., грудень – німецькі війська зазнали поразки в битві під Москвою.

1942 р., 12 – 29 травня – невдала наступальна операція радянських військ під Харковом. У районі Барвінківського виступу в оточення потрапили три радянські армії, втрати склали 240 тис. люд.

1942 р., 22 липня – остаточна окупація території України німецько-фашистськими військами після захоплення м. Свердловська Ворошиловградської області (нині Луганської).

1942 р., 14 жовтня – створення УПА (Української повстанської армії проводу ОУН) на чолі з Р. Шухевичем. УПА вела боротьбу як проти німців, так і проти радянської влади.

1942 р. – створення Українського штабу партизанського руху (УШПР) на чолі з Т. Строчаком.

1942, 19 листопада – 1943 р., 2 лютого – Сталінградська битва, яка поклала початок корінному перелому у Великій Вітчизняній війні на користь СРСР.

1942 р., грудень – початок звільнення України від німецько-фашистських загарбників.

1943 р., 12 червня – початок Карпатського партизанського рейду С. Ковпака.

1943 р., 5 липня – 23 серпня – Курська битва, у ході якої було визволено Лівобережну Україну та Донбас. Під час битви біля с. Прохорівка відбулася найбільша танкова битва Другої світової війни.

1943 р., вересень – листопад – форсування Дніпра радянськими військами, Київська наступальна операція.

1943 р., 6 листопада – визволення Києва від німецько-фашистських військ.

1944 р., січень – лютий – Корсунь-Шевченківська наступальна операція радянських військ, яка мала результатом оточення 11 ворожих дивізій чисельністю 80 тис. осіб.

1944 р., квітень – травень – Кримська наступальна операція, яка завершилася визволенням Криму від німецько-фашистських військ. Ця перемога затьмарилася черговим злочином сталінського режиму. У травні 1944 р. за

звинуваченням у зраді з півострова було депортовано у віддалені райони СРСР 191 тис. татар, 15 тис. греків, 12,4 тис. болгар, 10 тис. вірмен.

1944 р., липень – Львівсько-Сандомирська наступальна операція радянських військ. Звільнення Галичини. Створення українськими націоналістичними силами Української головної визвольної ради.

1944 р., серпень – Яссько-Кишинівська наступальна операція радянських військ, у ході якої визволено Молдавську РСР та Ізмаїльську область України.

1944 р., вересень-жовтень – Карпато-Ужгородська наступальна операція радянських військ. Визволення Закарпаття.

1944 р., 28 жовтня – остаточне вигнання нацистів з України.

1945 р., квітень – Україна стала співзасновницею ООН.

1945 р., 9 травня – перемога над нацизмом у Другій світовій війні.

1945 р., 2 вересня – завершення Другої світової війни капітуляцією Японії.

1946 р., березень – «саморозпуск» УГКЦ на Львівському соборі.

1946 – 1947 рр. – голод в Україні.

1947 р., квітень – липень – депортація лемків і холмщаків до північної та західної Польщі (акція «Вісла»).

1954 р., лютий – указ Президії Верховної Ради СРСР про передачу Кримської області зі складу РРФСР до складу УРСР.

1965 р. – реформи в сільському господарстві та промисловості.

1972 р. – обрання на пленумі ЦК КПУ першим секретарем ЦК В. Щербицького.

1976 р. – утворення Української Гельсінської групи.

1985 р., квітень – початок політики перебудови.

1986 р., 26 квітня – вибух на Чорнобильській АЕС.

1989 р., вересень – створення Народного руху України за перебудову.

1990 р., березень – перші альтернативні вибори до Верховної Ради УРСР.

1990 р., 16 липня – прийняття Верховною Радою Декларації про державний суверенітет України.

Література [1-3, 5-7, 9-14, 17, 19-22, 23-31, 32, 34-36, 39-41, 43-47].

ТЕМА 8. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИЙ І КУЛЬТУРНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ В 90-ТІ РР. ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Семінарське заняття

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА КУЛЬТУРНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ В 90-ТІ РР. ХХ – НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

План

- 1 Державне будівництво в Україні.
- 2 Багатопартійність в Україні.
- 3 Суперечності соціально-політичного розвитку України та спроби їхнього подолання.
- 4 Альтернативи геополітичної орієнтації України. Європейський вибір України.
- 5 Відродження національного та духовного життя. Основні тенденції розвитку сучасної української культури.

Запитання для дискусії

- 1 Які національні, внутрішньосоюзні та міжнародні чинники зумовили виникнення незалежної Української держави?
- 2 Чим можна пояснити той факт, що на референдумі 17 березня 1991 р. 70,5 % українців висловились за збереження СРСР, а на референдумі 1 грудня 1991 р. 90,32 % українців підтримали незалежність України?
- 3 Які переваги та недоліки мали зовнішньополітичні орієнтації, які намагалася реалізувати Україна з часів здобуття незалежності?

Запитання для самоконтролю і тестування

1 Які внутрішні та зовнішні чинники зумовили проголошення незалежності України?

2 Чому за Акт проголошення незалежності України проголосували не лише депутати – члени Народної Ради, а й прокомуністична парламентська більшість?

3 Які офіційні заходи і документи підтвердили незалежність України?

4 Які державні символи були затверджені Верховною Радою України 1992 р.?

5 Які владні структури незалежної Української держави були сформовані на початку 1990-х рр.? Які особливості мав початковий етап державотворення?

6 Як відбувався процес прийняття Конституції України? Яке значення має Основний закон для розвитку держави і суспільства?

7 Назвіть конституційні основи функціонування незалежної Української держави.

8 Якими були причини різкого економічного спаду в Україні у 1990-х рр.?

9 У чому полягали основні проблеми політичного розвитку України в 1990-х рр.?

10 Визначте причини Помаранчевої революції 2004 р. Яке політичне і суспільне значення мала ця революція?

11 У чому полягали причини та наслідки Революції гідності?

12 Визначте зміст реформи місцевого самоврядування в Україні.

13 Визначте основні напрями зовнішньополітичної діяльності Української держави доби незалежності.

14 Коли і за яких умов Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї? Які гарантії безпеки отримувала Україна за Будапештським меморандумом 1994 р.?

15 У чому полягають особливості відносин між Україною та Росією після проголошення незалежності цими країнами?

16 У якій формі відбувається співробітництво України та НАТО?

17 Які можна виділити етапи розвитку відносин між Україною та Європейським Союзом?

18 Назвіть найвизначніші спортивні здобутки українських спортсменів.

19 Які українські виконавці вигравали або займали призові місця на Євробаченні?

20 У чому полягає сутність Болонської системи освіти і як вона впроваджується в Україні?

21 Яке явище називають «відтоком мізків». Чому відбувається цей процес і як він впливає на стан освіти і науки в Україні?

22 Які стильові напрями можна виділити в сучасному українському мистецтві?

23 Яку роль у розвитку українського суспільства періоду незалежності відіграють представники української діаспори?

Завдання для індивідуального та колективного виконання

1 Виконайте завдання:

1 Обґрунтуйте відповідь на запитання: яка оцінка розпаду СРСР найбільше відповідає дійсності: 1) розпад СРСР – це закономір-на подія, оскільки імперії рано чи пізно розпадаються; 2) розпад СРСР – це випадковість, що сталася внаслідок непомірних амбіцій політичних лідерів радянських республік?

2 Розкрийте зміст та історичне значення Акта проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 р. та результатів Всеукраїнського референдуму 1 грудня 1991 р.

3 Окресліть основні напрями державотворчого процесу в незалежній Україні.

4 Визначте сутність перехідного характеру державного устрою й суспільного ладу в Україні в пострадянський період.

5 Охарактеризуйте економічні проблеми, що виникли в Україні у 1990-ті рр.

6 Причини і сутність політичної кризи в Україні на початку 2000-х рр.

7 Характерні риси та особливості формування багатопартійності в Україні.

8 Дайте порівняльну характеристику Революції на граніті, Помаранчевій революції та Революції гідності. Заповніть таблицю.

Критерій порівняння	Революція на граніті	Помаранчева революція	Революція гідності
Роки			
Причини			
Вимоги			
Наслідки			

9 Охарактеризуйте засади державної антикорупційної політики в Україні.

10 Які цілі переслідує керівництво Російської Федерації, здійснюючи збройну агресію на Сході України?

2 Підготуйте повідомлення:

- 1 Конституційний процес у незалежній Україні.
- 2 Політичний портрет сучасної української партії (за вибором).
- 3 Політичний портрет сучасного українського лідера (за вибором).
- 4 «Революція на граніті».
- 5 Причини та наслідки Помаранчевої революції.
- 6 Завдання, основні риси та наслідки Революції гідності.
- 7 Судова реформа в Україні: завдання і проблеми.
- 8 Реформування органів внутрішніх справ України.
- 9 Основні напрями сучасної зовнішньої політики України.
- 10 Анексія Криму Російською Федерацією. Російська збройна агресія на Сході України.
- 11 Національно-культурна сфера сучасного українського суспільства: проблеми і перспективи розвитку.
- 12 Утворення Української православної церкви Київського патріархату.
- 13 Різноманіття релігійного життя в сучасній Україні.
- 14 Розвиток театрального мистецтва та кінематографу в Україні в сучасних умовах.

15 Сучасне телебачення в Україні: розвага для населення чи засіб боротьби політичних сил?

16 Сучасна українська музика: між відповідністю світовим стандартам і пошуками національної специфіки.

17 Поезія та проза сучасної України: найвідоміші діячі, мистецькі стилі і тематика.

18 Вища школа сучасної України: завдання і проблеми розвитку.

19 Основні проблеми розвитку мистецтва в Україні.

3 Підготуйте презентації:

1 Сучасне українське образотворче мистецтво.

2 Постмодернізм у сучасному українському мистецтві.

3 Національне кіно: основні теми та образи.

4 Фотографія як джерело з сучасної історії України (на прикладі Помаранчевої революції та Революції гідності).

5 Спортивні досягнення незалежної України.

6 Молодіжні субкультури в сучасній Україні.

Ключові поняття

Акт проголошення незалежності України – документ, прийнятий позачерговою сесією Верховної Ради УРСР 24 серпня 1991 р., яким проголошено незалежність України. Акт набрав чинності з моменту його схвалення. «За» проголосували 346 депутатів.

Анексія – це насильницьке приєднання державою всієї або частини території іншої держави в односторонньому порядку, у тому числі військова агресія Росії, спрямована на насильницьке протиправне відторгнення Кримської автономії та Севастополя від України та їх приєднання до Російської Федерації на правах суб'єкта Російської Федерації, що було здійснено протягом березня 2014 р.

Антитерористична операція (АТО) – комплекс скоординованих спеціальних заходів, спрямованих на попередження, запобігання та припинення терористичної діяльності, звільнення заручників, забезпечення безпеки населення, знешкодження терористів, мінімізацію наслідків

терористичної діяльності. В Україні заходи спрямовані на протидію діяльності незаконним збройним формуванням на сході країни за підтримки військових частин РФ під час збройного конфлікту на території Донецької і Луганської областей.

Верховна Рада України – вищий законодавчий орган влади в Україні, який складається з 450 обраних народних депутатів.

Гібридна війна – війна, основним інструментом якої є створення державою-агресором у державі, обраній для агресії, внутрішніх протиріч і конфліктів з подальшим їх використанням для отримання політичних цілей агресії, які, як правило, досягаються звичайною війною. Методами гібридної війни є інформаційна війна; економічне протистояння з переходом в економічну війну; підтримка сепаратизму і тероризму аж до актів державного тероризму; сприяння створенню нерегулярних збройних формувань і їх оснащення; класичні прийоми ведення війни з прихованим локальним обмеженим застосуванням власних збройних сил або через неприховану агресію. Гібридна війна була розв'язана Росією проти України.

Гіперінфляція – швидке зростання товарних цін і грошової маси в обігу, що веде до різкого знецінення грошової одиниці, порушення платіжного обігу і нормальних господарських зв'язків.

Грошова емісія – додатковий випуск в обіг грошових знаків.

Девальвація – зниження курсу національної чи міжнародної (регіональної) грошової одиниці відносно валют інших країн або дорогоцінних металів.

Декларація про державний суверенітет України – документ про проголошення державного суверенітету України. Прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. Декларацією визнавалося право української нації на самовизначення. Декларація про державний суверенітет України стала основою для Акта проголошення незалежності України.

Дефолт – нездатність країни сплачувати за своїми борговими зобов'язаннями.

Європейський Союз – економічний і політичний союз 28 держав-членів, що розташовані переважно в Європі. У сучасному вигляді існує на основі Договору про Європейський

Союз, підписаному 7 лютого 1992 р. і чинному з 1 листопада 1993 р. ЄС діє через систему наднаціональних інституцій і спільно узгоджених рішень держав-членів. На сьогодні Євросоюз займає площу 4 324 782 км² з населенням більше 508 млн. людей.

Змішана виборча система – виборча система, за якою частина депутатів обирається за одномандатними виборчими округами, інша частина – за списками кандидатів у депутати від політичних партій на основі пропорційного представництва.

Кабінет Міністрів України – вищий орган виконавчої влади в Україні, який складається з Прем'єр-міністра України, Першого віце-прем'єр-міністра, п'яти віце-прем'єр-міністрів і міністрів.

Мажоритарна виборча система – порядок визначення результатів голосування, коли обраним вважається кандидат, який одержав на виборах більшість (абсолютну чи відносну) голосів виборців.

НАТО (Організація Північноатлантичного договору) – міжнародна міждержавна організація, створена 4 квітня 1949 р. для колективної оборони країн Західної Європи та Північної Америки. Складається з 28 країн-членів.

«Небесна сотня» – збірна назва загиблих учасників акції протесту («Євромайдану») в Києві у грудні 2013 – лютому 2014 рр.

Помаранчева революція – різноманітні акти громадської непокори в Україні, організовані прихильниками В. Ющенко в листопаді 2004 р. як реакція на масові фальсифікації виборів. Закінчилася перемогою В. Ющенко в загальних перевиборах Президента (так званому «третьому турі виборів»).

Президент України – глава держави, обраний усенародним голосуванням.

Приватизація – процес передачі об'єктів державної або муніципальної власності в колективну або особисту власність.

Пропорційна виборча система – виборча система, за якої депутатські мандати розподіляються між партіями пропорційно кількості поданих за них голосів виборців у багатомандатному окрузі (чим більший відсоток голосів отримала партія, тим більший відсоток депутатських місць вона матиме в парламенті).

Революція гідності – суспільні та політичні зрушення з 21 листопада 2013 р. до лютого 2014 р., викликані зривом підписання Угоди про Європейську інтеграцію. Однією з головних причин протестів стала надмірна концентрація влади в руках В. Януковича та його «сім'ї».

Революція на граніті – акція протесту, спрямована на недопущення підписання нового Союзного договору, організована українською молоддю, переважно студентами, з 2 по 17 жовтня 1990 р. в Україні.

Сепаратизм – прагнення до відокремлення, відособлення території від складу держави.

СНД (Співдружність Незалежних Держав) – регіональна міжнародна організація, покликана регулювати відносини співробітництва між державами, що раніше входили до складу СРСР.

Тимчасово окупована територія – частина території України, яка де-факто контролюється Російською Федерацією внаслідок анексії Криму, а також війни на сході України. За Законом України, тимчасово окупованими територіями визнані територія Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, окремі райони Донецької та Луганської областей.

Тіньова економіка – господарська діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, а тому не відображується в офіційній статистиці (несплата податків, приховування доходів, доходи від заборонених видів діяльності тощо).

«Україна без Кучми» – кампанія протестів в Україні у 2000 – 2001 рр., організована політичною опозицією; спрямована переважно на відставку президента Л. Кучми.

Універсал національної єдності – політичний документ, підписаний 3 серпня 2006 р. між партіями Верховної Ради для подолання політичних розбіжностей. Передбачалось, що текст Універсалу стане основою програми дій коаліційного уряду.

Персоналії

Амосов Микола – радянський та український лікар, учений у галузі медицини та біокібернетики, громадський діяч, академік Національної академії наук України та Академії медичних наук України. Директор Інституту серцево-судинної хірургії (1983 – 1988). Герой України. Відомий письменник, автор понад 400 наукових робіт, включаючи 19 монографій.

Андрухович Юрій – український поет, прозаїк, перекладач, есеїст. Один з засновників поетичної групи Бу-Ба-Бу. Серед найвагоміших прозових творів – «Рекреації» (1992), «Московіада» (1993), «Перверзія» (1996), видані в 1997 р. окремими книгами, есей «Центрально-Східна ревізія».

Баюл Оксана – українська фігуристка. Перша олімпійська чемпіонка незалежної України (1994 р., 17-ті зимові Олімпійські ігри в Ліллегаммері, Норвегія). Призерка чемпіонатів Європи, чемпіонка світу (1993 р.).

Бубка Сергій – видатний український легкоатлет (стрибки з жердиною). Чемпіон Європи і світу, багаторазовий світовий рекордсмен, олімпійський чемпіон. З 2015 р. – перший віце-президент Міжнародної асоціації легкоатлетичних федерацій.

Гройсман Володимир – український державний і політичний діяч. Голова Верховної Ради України з 27 листопада 2014 р. по 14 квітня 2016 р. Прем'єр-міністр України з 14 квітня 2016 р.

Жадан Сергій – український поет, прозаїк, перекладач, громадський активіст. Автор романів «Депеш Мод», «Ворошиловград», «Месопотамія», поетичних збірок «Цитатник», «Ефіопія» тощо.

Забужко Оксана – українська письменниця, поетеса, есеїстка і публічний інтелектуал. Її твори перекладено багатьма мовами.

Каденюк Леонід – перший космонавт незалежної України.

Кличко Віталій – український боксер, політик, громадський діяч. Неодноразовий чемпіон світу з боксу. З 25 червня 2014 р. – Голова Київської міської державної адміністрації.

Клочкова Яна – українська плавчиня, чотириразова олімпійська чемпіонка на дистанціях 200 та 400 метрів (2000 і 2004 рр.).

Кравчук Леонід – український державний і політичний діяч. У 1990 – 1991 рр. голова Верховної Ради України. Перший Президент незалежної України (1991 – 1994 рр.).

Кучма Леонід – український державний і політичний діяч. Наприкінці 1980-х рр. генеральний директор ВО «Південмаш»; у 1992 – 1993 рр. – Прем'єр-міністр України. У 1994 – 2004 рр. – Президент України.

Порошенко Петро – український державний і політичний діяч, підприємець. Народний депутат України III, IV, V та VII скликань, міністр економічного розвитку і торгівлі України, міністр закордонних справ України (9 жовтня 2009 р. – 11 березня 2010 р.). П'ятий і чинний Президент України (з 7 червня 2014 р.).

Лижичко Руслана – українська співачка, піаністка, диригент, танцюристка, продюсер, громадська діячка. Переможниця пісенного конкурсу «Євробачення» у 2004 р. Народна артистка України. Почесна громадянка Львова.

Стрембіцький Ігор – режисер документального кіно, перший українець, який отримав Золоту пальмову гілку (за короткометражну стрічку «Подорожні» 2005 р.).

Ступка Богдан – український актор театру і кіно, лауреат Шевченківської премії, нагороджений званням «Герой України».

Тимошенко Юлія – український політик, Прем'єр-міністр України у 2005 р. та у 2007-2010 рр. Одна з лідерів Помаранчевої революції 2004 р.; лідер партії Всеукраїнське об'єднання «Батьківщина» та блоку Юлії Тимошенко.

Турчинов Олександр – український політик і державний діяч. З 22 лютого до 27 листопада 2014 р. – Голова Верховної Ради України. Також з 23 лютого по 7 червня 2014 р. – виконувач обов'язків Президента України. З 15 грудня 2014 р. – секретар РНБО.

Шевченко Андрій – український футболіст, володар «Золотого м'яча» у 2004 р. У 2016 р. призначений головним тренером збірної України.

Ющенко Віктор – український політик і державний діяч. У 1990-х рр. очолював правління Національного банку України, з 1999 р. по 2001 р. – Прем'єр-міністр України. У 2004 р. очолив опозиційний блок «Наша Україна». Президент України у 2005 – 2010 рр.

Янукович Віктор – колишній український державний діяч, політик, колишній Президент України (з 25 лютого 2010 р. до 22 лютого 2014 р.). У листопаді 2013 р. ініціював призупинення процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Євросоюзом, через що розпочались події «Євромайдану». Під час Революції гідності втік з України. Визнаний Верховною Радою України таким, що самоусунувся від виконання своїх конституційних повноважень, а згодом позбавлений звання Президента України спеціальним законом.

Яценюк Арсеній – український політик, економіст і юрист. Голова Верховної Ради з 2007 до 2008 р. У 2009 - 2012 рр. очолював політичну партію «Фронт змін». З 2014 р. є лідером партії «Народний фронт». Прем'єр-міністр України з 27 лютого 2014 р. по 14 квітня 2016 р.

Найважливіші події

1990 р., 16 липня – ухвалення Верховною Радою УРСР Декларації про державний суверенітет України.

1990 р., жовтень – «Революція на граніті».

1991 р., 24 серпня – ухвалення Верховною Радою УРСР Акта проголошення незалежності України.

1991 р., 19 вересня – відновлена діяльність Києво-Могилянської Академії.

1991 р., 1 грудня – проведення Всеукраїнського референдуму та виборів Президента України.

1991 р., 6 грудня – заснування Збройних Сил України.

1991 р., 8 грудня – підписання угоди про створення Співдружності Незалежних Держав.

1992 р. – створення Української православної церкви Київського патріархату.

1992 р. – затвердження державної символіки: герба, гімну, прапора.

1992 р. – вихід з рублевої зони і введення купоно-карбованців як перехідних розрахункових знаків; запровадження паспорта громадянина України.

1994 р., липень – обрання Л. Кучми Президентом України.

1994 р. – вибори до Верховної Ради України.

1995 р. – обрання України членом Ради Європи (РЄ).

1996 р., 28 червня – ухвалення Конституції України.

1996 р., вересень – запровадження національної грошової одиниці – гривні.

1998 р. – чергові вибори до Верховної Ради України.

1999 р. – друге обрання Л. Кучми Президентом України.

2000-2001 рр. – кампанія протестів «Україна без Кучми».

2002 р. – чергові вибори до Верховної Ради України.

2004 р., жовтень–грудень – Помаранчева революція, обрання Президентом України В. Ющенка.

Рубіж 2005 – 2006 рр. – економічний конфлікт між Росією та Україною щодо умов поставок газу в Україну і транзиту газу європейським споживачам.

2006 р. – чергові вибори до Верховної Ради.

2006 р. – підписання Універсалу національної єдності і створення «Антикризової коаліції».

2007 р. – позачергові вибори до Верховної Ради.

2008 р. – вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ).

Приєднання до Болонського процесу щодо європейських стандартів освіти.

2010 р., січень – обрання В. Януковича Президентом України.

2012 р. – чергові вибори до Верховної Ради.

2013 р., листопад – 2014 р., лютий – «Революція гідності», повалення режиму В. Януковича.

2014 р., лютий – червень – тимчасове виконання функцій Президента України О. Турчиновим.

2014 р., березень – анексія Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

2014 р., лютий – теперішній час – окупація Автономної Республіки Крим і м. Севастополя.

2014 р., квітень – початок конфлікту на Донбасі.

2014 р., квітень – підписано Указ про проведення АТО.

2014 р., червень – обрання П. Порошенка Президентом України.

2014 р., квітень – самопроголошення Донецької і Луганської «народних республік».

2014 р., серпень – широкомасштабне вторгнення кадрових військ збройних сил РФ.

2014 р., березень-червень – підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (ЄС).

2014 р., вересень – 2015 р., лютий – Мінські угоди.

2015 р., травень – затверджено Стратегію національної безпеки України.

Література [1-3, 5-7, 9-14, 17, 18, 20, 21, 23-30, 32, 34, 42-47].

ПИТАННЯ

для підготовки до екзамену з дисципліни «Історія України та української культури»

- 1 Предмет і функції історії України та української культури.
- 2 Функції культури.
- 3 Джерела вивчення історії України та української культури.
- 4 Первісні релігійні вірування.
- 5 Язичницькі вірування східних слов'ян.
- 6 Мистецтво трипільської культури.
- 7 Античні міста-держави Північного Причорномор'я.
- 8 Перші держави на території України. Скіфська держава.
- 9 Скіфський звіриний стиль.
- 10 Східнослов'янські племена в VII-IX ст. Передумови створення держави.
- 11 Слов'янська писемність: походження та розвиток.
- 12 Виникнення держави Київська Русь.
- 13 Основні етапи політичної історії Київської Русі.
- 14 Вплив християнства на розвиток культури Київської Русі.
- 15 Архітектура Київської Русі.
- 16 Література і освіта в Київській Русі.

- 17 Галицько-Волинське князівство.
- 18 Становище українських земель під владою Великого князівства Литовського в другій половині XIV- першій половині XVI ст.
- 19 Становище українських земель під владою Речі Посполитої в другій половині XVI – першій половині XVII ст.
- 20 Виникнення українського козацтва.
- 21 Люблінська унія та її наслідки для України.
- 22 Берестецька унія 1596 р.
- 23 Створення Запорозької Січі та її адміністративний устрій.
- 24 Діяльність гетьмана Петра Сагайдачного.
- 25 Причини, характер, рушійні сили Української революції 1648-1676 рр.
- 26 Богдан Хмельницький як політик, полководець, дипломат.
- 27 Хід і наслідки визвольної боротьби українців у 1648-1654 рр.
- 28 Формування та адміністративний устрій Української козацької держави в другій половині XVII ст.
- 29 Період Руїни: причини, сутність, наслідки.
- 30 Утворення та розвиток Слобідської України в другій половині XVII- першій половині XVIII ст.
- 31 Києво-Могилянська академія.
- 32 Історична оцінка діяльності гетьмана Івана Мазепи.
- 33 Архітектура українського бароко.
- 34 Григорій Сковорода – просвітитель, філософ, поет.
- 35 Обмеження та ліквідація царизмом української автономії у XVIII ст.
- 36 Козацькі літописи.
- 37 Соціально-економічне та політичне становище українських земель у XIX ст.
- 38 Розвиток освіти наприкінці XVIII – на початку XIX ст.
- 39 Українська архітектура кінця XVIII – першої половини XIX ст.
- 40 Діяльність гуртка “Руська трійця”.
- 41 Цілі та діяльність Кирило-Мефодіївського братства.

- 42 Революція 1848-1849 рр. в Австро-Угорщині та її значення для західноукраїнських земель.
- 43 Творчість Т. Г. Шевченка – поета.
- 44 Створення та діяльність громад в Україні (60-ті рр. XIX ст.).
- 45 Становлення театрального мистецтва в XIX ст. «Театр корифеїв».
- 46 Образотворче мистецтво другої половини XIX ст.
- 47 Створення перших українських політичних партій на рубежі XIX-XX ст.
- 48 Архітектура другої половини XIX ст.
- 49 Українська мова і література XIX ст.
- 50 Столипінська аграрна реформа та її значення для України.
- 51 Створення Центральної Ради в Україні та перший етап її діяльності.
- 52 Третій і четвертий Універсали Центральної Ради та їх роль у становленні української держави.
- 53 Основні напрями внутрішньої політики Центральної Ради.
- 54 Держава гетьмана Павла Скоропадського (1918 р.).
- 55 Освіта, наука, мистецтво за часів Української Держави (1918 р.).
- 56 Створення та діяльність Західноукраїнської Народної Республіки.
- 57 Боротьба Директорії за українську державність.
- 58 Причини поразки Української національно-демократичної революції 1917-1921 рр.
- 59 Сутність і наслідки нової економічної політики в Україні.
- 60 Створення Союзу РСР. Формальний і реальний статус УСРР в СРСР.
- 61 Політика українізації 1923-1932 рр.
- 62 Політика індустріалізації в Україні в 1920-ті – 1930-ті рр.
- 63 Політика колективізації в Україні.
- 64 Наслідки колективізації. Голод 1932-1933 рр. в Україні.
- 65 Встановлення тоталітарного режиму в Україні в 1930-ті рр.
- 66 Політика радянської влади в галузі освіти в 1920-ті-1930-ті рр.

- 67 Українське кіно 1920-х-1930-х рр.
- 68 Літературні об'єднання 1920-30-х рр.
- 69 «Розстріляне відродження».
- 70 Театральне мистецтво в 1920-ті рр.
- 71 Українське кіно 1920-х-1930-х рр.
- 72 Виникнення та діяльність ОУН. Українська повстанська армія.
- 73 Пакт Молотова-Ріббентропа та його наслідки для України.
- 74 Включення західноукраїнських земель до складу СРСР у 1939-1940 рр.
- 75 Україна в планах нацистської Німеччини. Окупаційний режим в Україні.
- 76 Рух Опору в Україні в 1941-1944 рр.
- 77 Наслідки Другої світової війни для України.
- 78 Соціально-політичні та культурні процеси в Україні у другій половині 1950-х – 1960-х рр.
- 79 «Шістдесятники» в боротьбі за національно-культурне відродження України.
- 80 Дисидентський рух в Україні в 1950-х – 1980-х рр.
- 81 Особливості перебудови в Україні у другій половині 1980-х рр. Причини невдач реформ.
- 82 Становлення багатопартійності в Україні в 90-ті рр. ХХ ст.
- 83 Акт проголошення незалежності України та його історичне значення.
- 84 Прийняття Конституції України 1996 р.
- 85 Помаранчева революція 2004 р. в Україні: сутність і наслідки.
- 86 Революція гідності 2013-2014 рр. в Україні: сутність і значення.
- 87 Здійснення курсу України на європейську інтеграцію.
- 88 Основні напрями сучасної зовнішньої політики України.
- 89 Анексія Криму Російською Федерацією. Російська збройна агресія на Сході України.
- 90 Тенденції розвитку сучасної української культури.

Список літератури

- 1 Бойко, О. Д. Історія України [Текст]: навч. посібник / О. Д. Бойко. – 5-те вид., доп. – К.: Академвидав, 2014. – 720 с.
- 2 Бойко, О. Д. Нариси з новітньої історії України (1985-1991 рр.) [Текст]: навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / О. Д. Бойко. – К.: Кондор, 2004. – 358 с.
- 3 Бокань, В. Історія культури України [Текст]: навч. посібник / В. Бокань, Л. Польовий. – К.: МАУП, 2002. – 256 с.
- 4 Верстюк, В. Ф. Українська Центральна Рада [Текст]: навч. посібник / В. Ф. Верстюк. – К.: Вид-во «Заповіт», 1997. – 344 с.
- 5 Воронянський, О. В. Історія України [Текст]: навч. посібник / О. В. Воронянський. – Харків: Парус, 2008. – 543 с.
- 6 Греченко, В. А. Історія України. Модульний курс [Текст]: навч. посібник / В. А. Греченко. – Харків: Торсінг плюс, 2009. – 383 с.
- 7 Грицак, Я. Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ – ХХ століття [Текст]: навч. посібник / Я. Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 360 с.
- 8 Грушевський, М. Хто такі українці і чого вони хочуть? [Текст] / М. Грушевський. – К.: Товариство «Знання України», 1991. – 240 с.
- 9 Закович, М. М. Культурологія: українська та зарубіжна культура [Текст]: навч. посібник / М. М. Закович. – К.: Знання, 2007. – 567 с.
- 10 Історія України: універсальний ілюстрований довідник [Текст] / упоряд. В. К. Губарєв. – Харків: БАО, 2008. – 576 с.
- 11 Історія України в особах: ХІХ-ХХ ст. [Текст] / І. Войцехівська, В. Абліцов, О. Божко [та ін.]. – К.: Україна, 1995. – 479 с.
- 12 Історія України [Текст]: навч.-метод. посібник для семінарських занять / В. М. Литвин, А. Г. Слюсаренко, В. Ф. Колесник [та ін.]. – К.: Знання-Прес, 2006. – 460 с.
- 13 Історія української культури [Текст]: курс лекцій / Л. В. Анучина, О. В. Бурлака, О. А. Лисенко [та ін.]. – Харків: Вид-во «ФІНН», 2010. – 408 с.

14 Історія української культури [Текст]: навч. посібник / О. Ю. Павлова, Т. Ф. Мельничук, І. В. Грищенко; за ред. О. Ю. Павлової. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 408 с.

15 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 4. Книга 1. Українська культура першої половини ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2008. – 1008 с.

16 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 4. Книга 2. Українська культура другої половини ХІХ століття. – К.: Наукова думка, 2005. – 1293 с.

17 Історія української культури [Текст]: у п'яти томах. Т. 5. Книга 1. Українська культура ХХ – початку ХХІ століть. – К.: Наукова думка, 2011. – 862 с.

18 Касьянов, Г. Україна 1991-2007: нариси новітньої історії [Текст] / Г. Касьянов. – К.: Наш час, 2008. – 432 с.

19 Колективізація і голод на Україні: 1929-1933. Збірник матеріалів і документів [Текст] / упоряд. Г. М. Михайличенко, Є. П. Шаталіна; відп. ред. С. В. Кульчицький – К.: Наукова думка, 1992. – 736 с.

20 Кордон, М. В. Українська та зарубіжна культура [Текст]: курс лекцій / М. В. Кордон. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 576 с.

21 Кормич, Л. І. Історія України від найдавніших часів і до ХХІ століття [Текст]: навч. посібник / Л. І. Кормич, В. В. Багацький. – 3-тє вид., доп. і перероб. – Харків: Одиссей, 2002. – 479 с.

22 Костюк, Г. Сталінізм в Україні (Генеза і наслідки) [Текст] / Г. Костюк. – К.: Смолоскип, 1995. – 508 с.

23 Котляр, М. Шляхами віків [Текст]: довідник з історії України / М. Котляр, С. Кульчицький. – К.: Україна, 1993. – 380 с.

24 Мала енциклопедія етнодержавознавства [Текст] / редкол.: Ю. І. Римаренко (відп. ред.) [та ін.]. – К.: Довіра: Генеза, 1996. – 942 с.

25 Малий словник історії України [Текст] / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода [та ін.]. – К.: Либідь, 1997. – 464 с.

26 Мироненко, О. М. Українське державотворення: невитребуваний потенціал [Текст]: словник-довідник / О. М. Мироненко, Ю.І. Римаренко, Б.І. Усенко, В.А. Чехович; за ред. О.М. Мироненка. – К.: Либідь, 1997. – 560 с.

27 Остафійчук, В. Ф. Історія України: сучасне бачення [Текст]: навч. посібник / В. Ф. Остафійчук. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2006. – 422 с.

28 Палій, О. 25 перемог України [Текст] / О. Палій. – 3-тє вид. – К.: К.І.С., 2016. – 120 с.

29 Пасічник, М. С. Історія України: державницькі процеси, розвиток культури та політичні перспективи [Текст]: навч. посібник / М. С. Пасічник. – 2-ге вид., стереотип.– К.: Знання, 2006. – 735 с.

30 Підкова, І. З. Довідник з історії України [Текст] / І. З. Підкова, Р. М. Шуст. – К.: Генеза, 2002. – Т. 1 – 3.

31 Політична історія України. ХХ століття [Текст]: у 6 т. Т. 4. Україна у Другій світовій війні, 1939-1945 / кер. В. І. Кучер. – К.: Генеза, 2003. – 584 с.

32 Попович, М. Нарис історії культури України [Текст] / М. Попович. – К.: «АртЕк», 1998. – 728 с.

33 Реєнт, О. Україна в імперську добу (XIX - поч. ХХ ст.) [Текст] / О. Реєнт. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2003. – 340 с.

34 Світлична, В. В. Історія України [Текст]: навч. посібник / В. В. Світлична / за ред. Ю. М. Алексєєва.– К.: Каравела, 2015. – 392 с.

35 Слюсаренко, А. Україна в роки Другої світової війни [Текст]: навч. посібник для студ. іст. фак-тів / А. Слюсаренко, І. Патриляк, М. Боровик. – К.: 2009. – 447 с.

36 Україна в Другій світовій війні: погляд з ХХІ століття. Історичні нариси у 2-х кн. [Текст] / ред. кол. В. А. Смолій (голова колегії): – К.: Наукова думка, 2011. Кн. 1.

37 Україна крізь віки. Т. 9. Національне відродження України [Текст] / В. Г. Сарбей. – К.: Альтернативи, 1998. – 336 с.

38 Україна крізь віки. Т. 10. Українські визвольні змагання 1917-1921 рр. [Текст] / О. С. Рубльов, О. П. Реєнт. – К.: Альтернативи, 1998. – 320 с.

39 Україна крізь віки. Т. 11. Україна між двома війнами (1921-1939 рр.) [Текст] / С. В. Кульчицький. – К.: Альтернативи, 1999. – 336 с.

40 Україна крізь віки. Т. 12. Україна в Другій світовій і Великій Вітчизняній війнах (1939-1945 рр.) [Текст] / М. В. Коваль. – К.: Альтернативи, 1999. – 330 с.

41 Україна крізь віки. Т. 13. Україна в умовах системної кризи (1946–1980-і рр.) [Текст] / В. К. Баран, В. М. Даниленко. – К.: Альтернативи, 1999. – 304 с.

42 Україна крізь віки. Т. 14. Україна на межі тисячоліть (1991–2000 рр.) [Текст] / В. М. Литвин. – К.: Альтернативи, 2000. – 360 с.

43 Чижевський, Д. І. Історія української літератури [Текст] / Д. І. Чижевський. – К.: Академія, 2008. – 568 с.

44 Шевнюк, О. Л. Українська та зарубіжна культура [Текст]: навч. посібник / О. Л. Шевнюк. – 2-ге вид. – К.: Знання України, 2003. – 277 с.

45 Шевчук, В. П. Історія української державності [Текст]: курс лекцій / В. П. Шевчук, М. Г. Тараненко. – К.: Либідь, 1999. – 480 с.

46 Шейко, В. М. Історія української культури [Текст]: навч. посібник / В. М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2009. – 413 с.

47 Юрій, М. Ф. Історія України [Текст]: навч. посібник / М. Ф. Юрій. – К.: КДТЕУ, 2000. – 216 с.

Інтернет-джерела

1 Електронна бібліотека підручників. – Режим доступу: <http://www.info-library.com.ua/books.html>.

2 Навчальні матеріали онлайн. – Режим доступу: <http://pidruchniki.ws/kulturologiya/>.

3 Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу: <http://elib.nplu.org/>.

4 Книги та підручники з історії України та всесвітньої історії. – Режим доступу: <http://history.vn.ua/book/>.